

De toekomst van de Friese watersport

Een quickscan van innovatieve
voorbeelden uit Europa

De toekomst van de Friese watersport

Een quickscan van innovatieve voorbeelden uit Europa

Colofon

©Kenniscentrum Recreatie, mei 2010

Auteurs: Karin Hoenderkamp en Kim Beijer

Projectleider: Tinco Lycklama

Illustraties: Omslag: Hanneke Schmeink, pag. 5: Tineke Cazemier

In opdracht : Projectbureau Friese Meren

Uitgever: Kenniscentrum Recreatie

Raamweg 19

2596 HL Den Haag

telefoon 070-312 49 70

fax 070-312 49 99

e-mail secretariaat@kenniscentrumrecreatie.nl

website: www.kenniscentrumrecreatie.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Werkwijze quickscan	7
2.1	Benaderde partijen	7
2.2	Respons	8
3	Resultaten quickscan	11
3.1	Longlist voorbeelden	11
3.2	Shortlist voorbeelden	13
4	Werkwijze sterkte-zwakte analyse	31
4.1	Consultatie R&T sector	31
4.2	Scoren van voorbeelden	31
4.3	Selectie kansrijke voorbeelden	32
5	Resultaten sterkte-zwakte analyse	33
5.1	Scoretabel en top 5 kansrijke subcategorieën	33
5.2	Resultaten consultatie R&T sector	35
5.3	Toelichting per hoofdthema	36
5.3.1	Duurzaamheid	36
5.3.2	ICT	37
5.3.3	Watersportgerelateerd	38
5.3.4	Overig	40
6	Conclusies en aanbevelingen	41
6.1	Algemene bevindingen	41
6.2	Top 5 kansrijke subcategorieën	41
Bijlage 1	Benaderde partijen	44
Bijlage 2	Longlist	47
Bijlage 3a	Toetsingscriteria	61
Bijlage 3b	Scoretabel	62
Bijlage 4	Overzicht resultaten consultatie R&T sector	68
Bijlage 5	Gebiedsbeschrijving	70

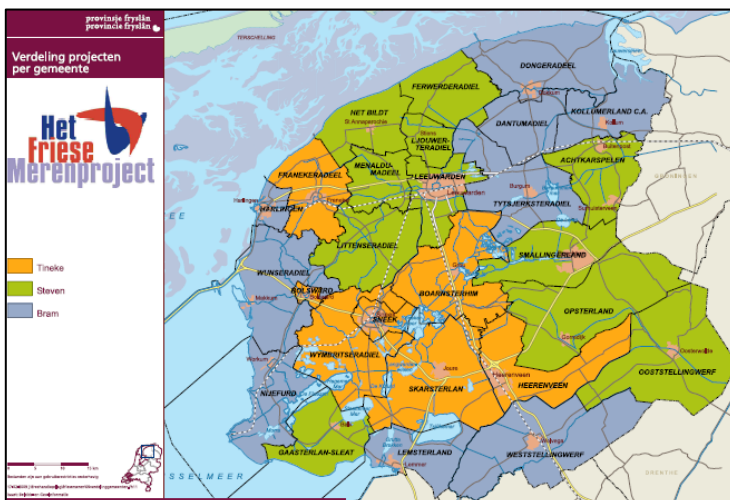
1 Inleiding

Het Friese Merenproject

Momenteel voert Fryslân de tweede fase uit van het Friese Meren Project (FMP). Het hoofddoel van het FMP is om Fryslân aantrekkelijker te maken als watersportgebied en daarmee de Friese economie te stimuleren. Het project bestaat uit twee fasen. De eerste fase is eind 2006 afgerond en richtte zich op het verbeteren van de infrastructuur door het verhogen van bruggen, het verdiepen van vaargeulen en het realiseren van nieuwe vaarroutes. In de fase van 2007 tot 2013 wordt sterker ingezet op de ontwikkeling van het Friese merengebied als Europees voorbeeldgebied waar schone energie, schoon water en een schoon landschap bijdragen aan een duurzame economie. Duurzaamheid, innovatie en ruimtelijke kwaliteit is daarbij belangrijk. Het project wordt uitgevoerd onder regie van het projectbureau Friese Meren en is een initiatief van de provincie.

Verkenning innovatieve voorbeelden

Fryslân heeft de ambitie om als watersportgebied een Europese voorbeeldfunctie uit te dragen. Het projectbureau Friese Meren werkt dan ook aan de optimalisering van het Friese merengebied als watersportgebied. Hierbij kijkt zij ook naar ontwikkelingen van producten en diensten op het gebied van de watersport in binnen- en buitenland. In dit kader heeft het Kenniscentrum Recreatie (KCR) een quickscan uitgevoerd naar innovatieve voorbeelden in Europa waarvan Fryslân kan leren en die mogelijk bijdragen aan een verhoging van de kwaliteit van de watersport in de Friese Meren. Dit rapport is daar het resultaat van.

Afbeelding boven: omvang Friese Merenproject, foto rechts: Aquaduct Jelteloot

2 Werkwijze quickscan

Om te komen tot een voorstel van innovatieve praktijkvoorbeelden die de meeste kansen bieden voor een kwaliteitsverhoging van de watersport in het Friese Merengebied, hebben we het project onderverdeeld in twee onderdelen:

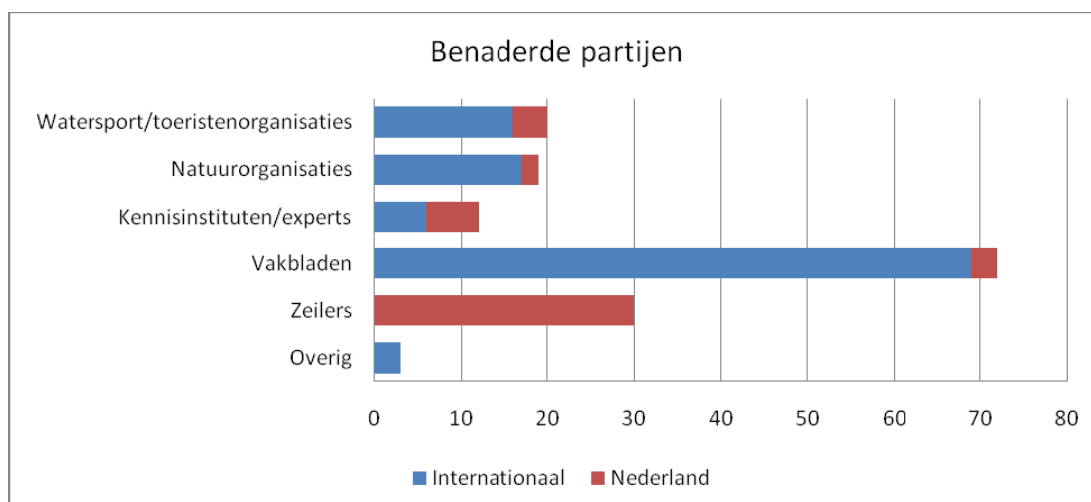
- 1 Quickscan innovatieve voorbeelden
- 2 Sterkte-zwakte analyse

Dit hoofdstuk beschrijft de aanpak en werkwijze van de quickscan, waarbij de benaderde partijen en de respons achtereenvolgens worden behandeld. De resultaten van de Quickscan worden beschreven in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 beschrijft de aanpak en werkwijze van de sterkte-zwakte analyse. Hoofdstuk 5 beschrijft vervolgens de resultaten van de sterkte-zwakte analyse. Tevens is er een deskstudie uitgevoerd naar de verschillende watersportgebieden in Europa. De resultaten van deze gebiedsverkennde studie zijn opgenomen als bijlage 5 van dit rapport. .

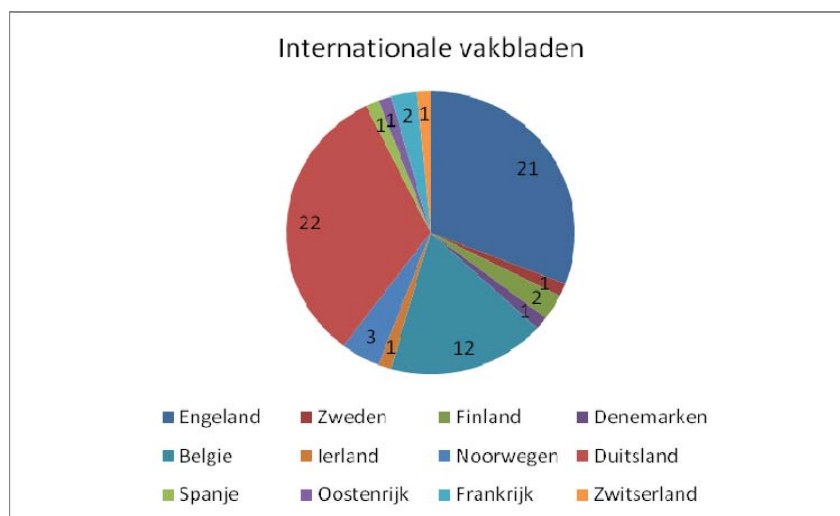
2.1 Benaderde partijen

Om innovatieve toeristisch-recreatieve producten en diensten op het gebied van watersport in Europa te verzamelen, hebben we een aantal kanalen gebruikt. Via ons eigen netwerk hebben we zoveel mogelijk contactpersonen achtergehaald. In totaal hebben we ruim 150 organisaties en/of personen benaderd, waarvan 70% buiten Europa. De figuren 2.1 en 2.2 geven hiervan een overzicht, de complete lijst is opgenomen in bijlage 1.

Figuur 2.1 Overzicht benaderde partijen

Figuur 2.2 internationale vlakbladen

Al deze organisaties hebben in eerste instantie een e-mail gehad met de achtergrond van onze vraag en een begeleidend format om de innovatieve voorbeelden in te omschrijven. Om de respons zo hoog mogelijk te krijgen, hebben we de e-mail (en het format) in het Nederlands, Engels of Duits verstuurd. In een tweede ronde hebben we 65 organisaties en vakbladen nagebeld, zowel in het Engels, Duits als Italiaans.

Naast het benaderen van deze partijen hebben we Internet en subsidieprogramma's (o.a. SBIR, Interreg) geraadpleegd voor voorbeelden.

2.2 Respons

Het raadplegen van bovenstaande bronnen heeft 75 innovatieve toeristisch-recreatieve producten en diensten opgeleverd. Bij het benaderen van buitenlandse partijen bleek regelmatig dat Nederland voor hen juist als voorbeeld dient en ze daardoor geen innovatieve voorbeelden konden aanleveren. Een sprekend voorbeeld hiervan is een reactie van een Duitse partij:

“So hat auch der Deutsche Bundestag im letzten Jahr eine Initiative gestartet, um den Wassersport und den Wassersporttourismus in Deutschland zu fördern. Im Rahmen dieser Initiative wurden beispielsweise Experten aus den Niederlanden angehört, um dortige Verhältnisse zu untersuchen und ggf. auf Deutschland anzuwenden“

Ook vanuit Kroatië en Griekenland kwam de opmerking dat er juist naar Nederland en West-Europa wordt gekeken.

De zeilers die we via Nauticlink hebben benaderd, hebben geen innovatieve voorbeelden aangeleverd. Wel blijkt uit hun respons dat zij juist vaak op zoek zijn naar de 'bijzondere plekjes' waar natuur nog volop beleefd kan worden. Zij hebben vaak alles zelf aan boord en zijn niet afhankelijk van jachthavens met luxe voorzieningen, deze mijden ze dan ook graag. Eén van de zeilers zegt bijvoorbeeld:

“Wat ons aanspreekt tijdens onze reizen heeft niet in de eerste plaats te maken met voorzieningen. Wij houden van rust en mooie natuur, verder van interessante steden en vriendelijke mensen. Wij komen niet graag in jachthavens omdat die vaak druk en overvol zijn. Douches en elektra hebben we niet nodig want we hebben alles aan boord. We zoeken dan ook overal waar we komen naar gratis of goedkope ligplaatsen. Die kunnen er nooit genoeg zijn. Het Friese merengebied is volgens ons aantrekkelijk genoeg, mooie natuur en uiteraard de Marrekrite-aanlegplaatsen.. Verder is Nederland al goedkoper dan de meeste andere landen: je hoeft bijna nergens een vignet te kopen; in Zweden, Frankrijk en Engeland kost dat een flink bedrag”

3 Resultaten quickscan

De quickscan van innovatieve toeristisch-recreatieve producten en diensten op het gebied van watersport in Europa heeft geleid tot 75 voorbeelden, die zijn opgenomen in een longlist. Paragraaf 3.1 geeft een overzicht van enkele kenmerken van deze voorbeelden, zoals herkomst (nationaal of internationaal) en uitvoeringsfase. Om uiteindelijk de meest kansrijke voorbeelden te selecteren is de longlist teruggebracht tot een shortlist. De focus ligt hierbij op de buitenlandse voorbeelden. Deze shortlist bestaat uit 37 voorbeelden, allemaal voorzien van een korte beschrijving en beeldmateriaal. De shortlist is opgenomen in paragraaf 3.2 Deze shortlist is gebruikt als input voor de sterkte-zwakte analyse, waarin al deze 37 voorbeelden op een aantal criteria is beoordeeld.

3.1 Longlist voorbeelden

Bij het inventariseren van de voorbeelden hebben we ons geconcentreerd op drie typen innovaties (ICT, Watersportgerelateerd en Duurzaamheid). Omdat vooral het thema Watersportgerelateerd veel voorbeelden bevat, hebben we de 75 voorbeelden verder onderverdeeld in 16 subcategorieën (zie tabel 3.1)

Tabel 3.1 Indeling voorbeelden

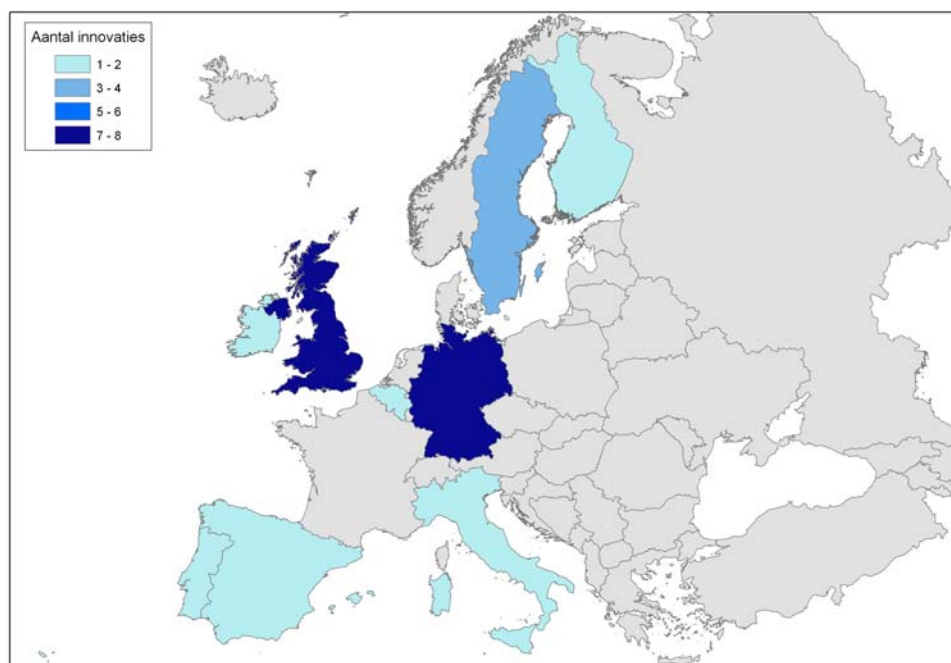
Hoofdthema	Subcategorie	Aantal voorbeelden
ICT	Digitale diensten	6
	Kennisdeling	2
	WiFi	2
Watersportgerelateerd	Attracties en voorzieningen	18
	Gebiedsinrichting	5
	Inspelen op trends	4
	Inzet op doelgroep minder validen	3
	Samenwerking en arrangementen	7
	Seizoensverlenging	2
	Verbinding water-en-land	5
	Verblijfsaccommodaties	6
Duurzaamheid	Duurzame haven	5
	Inspelen op duurzame ontwikkelingen	6
	Inzamelen afvalwater	3
Overig	Bestuurlijke concepten	1
	Waterkwaliteit	1

In de subcategorie ‘Attracties en voorzieningen’ zijn de meeste voorbeelden gevonden, gevolgd door de subcategorieën ‘Samenwerking/arrangementen’, ‘Inspelen op duurzame ontwikkelingen’ en ‘Digitale diensten’. Naast de onderverdeling van alle voorbeelden in de 16 subcategorieën geeft onderstaande tabel (3.2) de herkomst en uitvoeringsfase van de innovaties weer.

Tabel 3.2 Kenmerken voorbeelden

75 innovaties					
Herkomst innovatie		Soort innovatie		Uitvoeringsfase innovatie	
Nederland	45	ICT	10	Afgeleid ¹	3
Internationaal	30	Watersportgerelateerd	49	Concept/idee	22
		Duurzaamheid	14	Gerealiseerd	50
		Overig	2		

40% van de voorbeelden komt van buiten Nederland, met Duitsland, Zweden en Engeland als grootste herkomstlanden (zie figuur 3.1). De buitenlandse voorbeelden zijn op één na allemaal gerealiseerd. Eenderde van deze buitenlandse voorbeelden behoort tot de subcategorie “attracties en voorzieningen”, gevolgd door de subcategorieën ‘gebiedsinrichting’, ‘verbinding water <-> land’ en ‘samenwerking/arrangementen’. Deze laatste drie subcategorieën hebben elk 10% van de voorbeelden. Van de 16 onderscheiden subcategorieën zijn voor ‘kennisdeling’, ‘seizoensverlenging’, ‘bestuurlijke concepten’ en ‘verblijfsaccommodatie’ geen buitenlandse voorbeelden gevonden. In bijlage 2 is de totale lijst met 75 voorbeelden opgenomen.

Figuur 3.1 herkomst innovatieve voorbeelden

¹ Met afgeleid wordt bedoeld dat een voorbeeld nog niet in de watersport wordt toegepast, maar bijvoorbeeld wel al gerealiseerd is bij landrecreatie

3.2 Shortlist voorbeelden

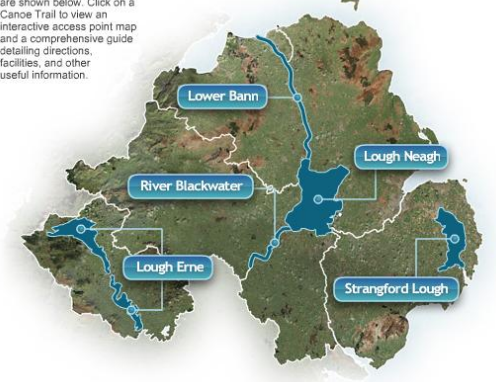
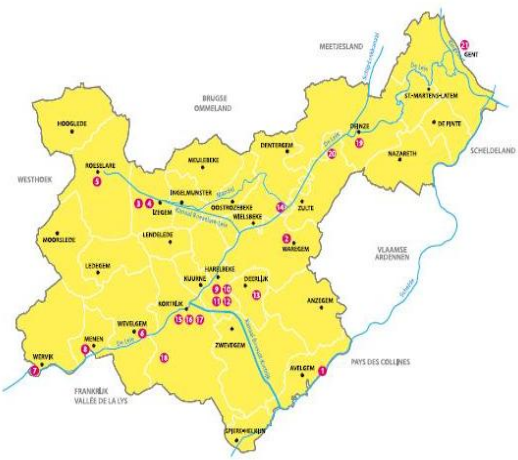
Om uiteindelijk tot een selectie van de meest kansrijke voorbeelden te komen, is de longlist teruggebracht tot een shortlist. De shortlist is als volgt samengesteld:

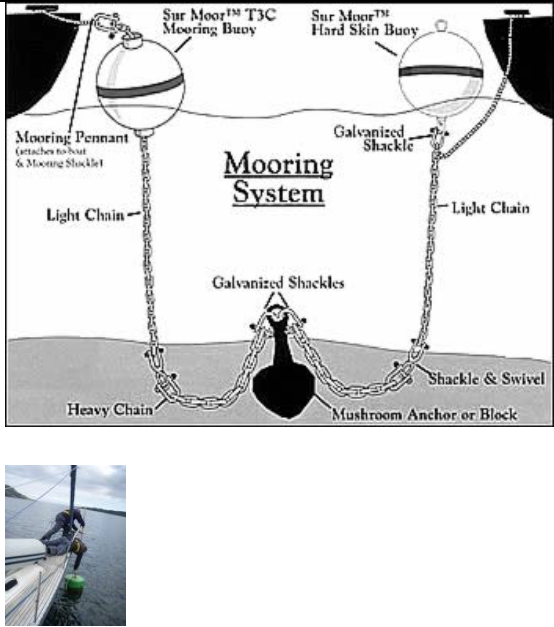
- Alle buitenlandse voorbeelden;
- Voor de vier subcategorieën zonder buitenlandse voorbeelden is een aantal nationale voorbeelden toegevoegd.

De resulterende shortlist bevat daarmee alle zestien subcategorieën, alle buitenlandse voorbeelden en een negental nationale voorbeelden. In totaal staan er 37 voorbeelden op deze shortlist, allen voorzien van een korte beschrijving en beeldmateriaal (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3 shortlist

Subcategorie	Herkomst	Naam	Korte beschrijving	Beeldmateriaal
Attracties/ voorzieningen	Duitsland, Lübeck Oostzee	Ancora Marina	Vijfsterren jachthaven in de baai van Lübeck aan de Oostzee. Er zijn voorzieningen voor boten van 6 tot 35 meter lang met een diepte tot 4 meter. Daarnaast is er een groot verkooppunt van allerlei jachten en organiseren zij allerlei evenementen van boatshows t/m wedstrijden	
Attracties/ voorzieningen	Middellandse zee gebied, verschillende landen	Flottielje zeilen	Concept om zeilers die weinig ervaring hebben of nieuw zijn in het gebied te ondersteunen. Je huurt een zeiljacht en sluit je aan bij flottieljes die begeleid worden door een moederschip. In deze opzet heb je maximale vrijheid van zelfstandig varen plus de professionele ondersteuning in het gebied. Ondersteuning bestaat bijvoorbeeld uit gebiedsinformatie, de weersomstandigheden, het weerbericht, de havens, de baaien, de gewoontes en tradities en last but not least de betere plekjes aan de wal.	

Attracties/ voorzieningen	Noord-Ierland	Kanoroutes Noord-Ierland	Vijf lange afstandskanoroutes (variërend van 20 tot 150 km). Elk van de routes is voorzien van een aantal officiële opstappunten met speciaal ontworpen/gebouwde infrastructuur (steigers, opstapplaatsen). Onderweg zijn er meerdere informatiepanelen en wordt verwezen naar faciliteiten zoals toiletten, parkeerplaatsen en horeca. Alle routes zijn als folder en online te bekijken.	Northern Ireland's canoe trails are shown below. Click on a Canoe Trail to view an interactive access point map and a comprehensive guide detailing directions, facilities, and other useful information.
Attracties/ voorzieningen	Vlaanderen. Leiestreek	Kunstroute	Routes langs musea in de Leiestreek. Een brochure geeft weer welke musea langs de waterwegen liggen. Ook staan er suggesties voor wandelingen, fietstochten en horeca in. Naast een beschrijving van de musea zelf, staan er bezienswaardigheden in de buurt in. Op deze manier worden mensen verleid om van de boot te gaan en musea en steden te bezoeken.	

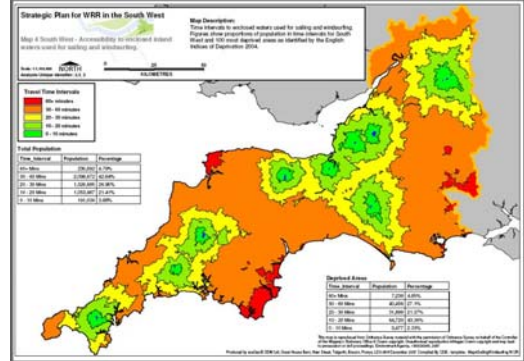
Attracties/ voorzieningen	Engeland en West-Schotland	Mooring	Moorings als alternatief voor ankeren bij drukke of kwetsbare plaatsen. Omdat door de bezoeker niet voor anker wordt gegaan, wordt schade beperkt. In drukke gebieden zijn moorings voordelig omdat de boot aan een boei aan een korte lijn ligt zodat de boten dicht bij elkaar kunnen liggen.	 The diagram illustrates a 'Mooring System' with two types of buoys: 'Sur Moor™ T3C Mooring Buoy' and 'Sur Moor™ Hard Skin Buoy'. Both are connected to a 'Mooring Pennant (attaches to boat & Mooring Shackle)' via a 'Light Chain'. The system also includes 'Galvanized Shackles' and 'Heavy Chain' leading to a 'Mushroom Anchor or Block' on the seabed. A small photograph shows a boat moored to a green buoy in a body of water.
Attracties/ voorzieningen	Finland, Tahko	Tahko rowing and canoeing Event	Tweedaags roei/kano evenement. De afwisselende route loopt door meren, langs kleine wateren en passeert diverse dorpjes op het platteland. Een netwerk van lokale diensten langs de route is beschikbaar voor de roeiers en kanoërs. In 2010 komt er een uitbreiding waarbij ook fietsen een onderdeel wordt.	 A photograph showing a rowing and canoeing event. Several people are on a paved path next to a body of water, some standing and others on bicycles. In the background, there are trees and a building.

Attracties/ voorzieningen	Duitsland, Stade	Tidenkieker	Een boot-safari op de benedenloop van de Elbe tussen Hamburg en de Noordzee. Met een diepgang van maximaal 50 cm kan ook in het getijdengebied worden gevaren. Het getijdengebied kan daarmee van dichtbij worden meegemaakt: een combinatie van landschap en natuur, scheepvaart, industrie, de kust en historische havens.	
Attracties/ voorzieningen	Engeland, Kent	Vispassage voor kano's	Vispassage van 17 meter lang, 1.5 meter breed en 70 cm diep. Het belangrijkste element van deze nieuwe vistrap is de installatie van zogeheten 'visborstels'. Deze visborstels vertragen de stroming en stellen de vissen in staat om er doorheen te zwemmen. De flexibiliteit en zachtheid van de borstels zorgen er voor dat kanoërs veilig en zonder schade gebruik kunnen maken van de passage.	

Attracties/ voorzieningen	Zweden, Värmland	Vlotvaren	Vlotvaren is een leuke en bijzondere vakantieactiviteit voor kinderen. Zelf onder toezicht een vlot bouwen of met een kant-en-klaar vlot enkele dagen stroomafwaarts door prachtige natuur. Onderweg wordt gekampeerd, gezwommen, gevist enzovoort. Vlotvaren staat garant voor een zeer actieve en avontuurlijke reis.	
Attracties/ voorzieningen	Duitsland, Berlijn	Drijvend zwembad	Een oude container is in het kader van een kunstproject omgebouwd tot een openbaar zwembad. 's Zomers zwemmen in veilig en schoon water aan de rivier; 's winters naar de sauna en gedurende het hele jaar evenementen. Aan zwemplekken in de stad is in Nederland een groot tekort, mede vanwege toenemende hittestress agv klimaatverandering. Interessant voor ondernemers is het exploitatiemodel van zo'n zwembad en mogelijkheden dit te verplaatsen door de stad of multifunctioneler te gebruiken als terras.	

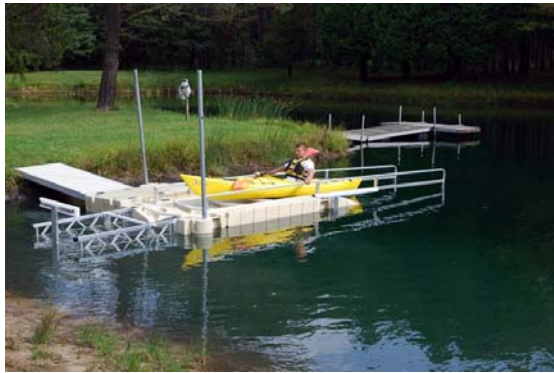
Bestuurlijke concepten	Nationaal	Tijdelijk anders bestemmen / regelluw bestemmen	Dit zijn bestuurlijke concepten, waarbij gebieden die bestemd zijn voor waterberging (met langlopende ruimtelijke claims) tussentijds anders (lees: recreatief) bestemd kunnen worden. Deze bestuurlijke concepten kunnen innovaties mede mogelijk maken. Regelluw bestemmen zou een concept kunnen zijn waar je gebieden de ruimte geeft om zich te ontwikkelen, zonder teveel regeldruk. Eilanden kunnen zich hiervoor goed lenen.	
Digitale diensten	Nationaal, Stellendam	HOBS	Haven Online Boekinssysteem, waarmee passanten via Internet een ligplaats kunnen reserveren. De boekingsprocedure is heel eenvoudig. De passant voert de afmeting en diepgang van zijn jacht in, evenals de datum van aankomst en de duur van zijn verblijf. Vervolgens krijgt hij te zien welke plaatsen vrij zijn en waar die in de haven liggen. Hij kan een plaats kiezen, reserveren en online of bij de havenmeester betalen. Er volgt altijd een bevestigingsmail inclusief toeristische informatie.	

Digitale diensten	Venetië	WIFI toepassingen in Venetië	Digitale diensten	
Duurzame haven	Nationaal, Grevelingen	Duurzame haven van de toekomst	Dit wordt een voorbeeldhaven op het terrein van duurzaamheid en innovatie, met een milieuvriendelijke botenwasstraat en eigen energieopwekking. Alle voorzieningen worden drijvend gebouwd. Het gaat onder meer om 500 tot 600 vakantie-eenheden, een hotel/conferentiecentrum met bootverhuur, rondvaartmogelijkheden, horeca, maximaal 880 vaste ligplaatsen en honderd ligplaatsen voor passanten. Daarnaast zijn voorzieningen voor scheepsonderhoud, reparatie en handel voorzien.	

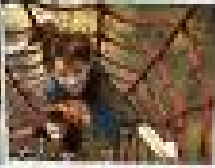
Duurzame haven	Engeland, Bedford	Duurzame steiger	Steigers worden steeds vaker van duurzaam materiaal gemaakt. Dat gebeurt al op kleine schaal in Friesland, maar ook in Engeland is hier een voorbeeld van gevonden. Zowel vanuit duurzaamheidsaspect als vanuit economisch belang (steigers gaan langer mee) zijn deze duurzame steigers aantrekkelijk.	
Gebiedsinrichting	Duitsland, Lausitzer seenland	Lausitzer Seenland	Grootschalig kunstmatig merengebied (oorspronkelijk mijnbouwgebied) dat bestaat uit 21 meren. Een aantal meren is reeds ontwikkeld, de overige meren zullen verder ontwikkeld gaan worden, volgens ambitieuze plannen. Over een aantal jaren moeten tien meren onderling verbonden zijn door bevaarbare waterlopen.	
Gebiedsinrichting	Engeland	Regionale strategische plannen	Environment Agency begeleidt strategische planvorming voor waterrecreatie op regionaal niveau. Voor verschillende regio's is het aanbod van water en de toegankelijkheid voor de recreant in kaart gebracht. Het idee is dat door op regionale schaal te werken, mogelijkheden voor waterrecreatie optimaal benut kunnen worden.	

Gebiedsinrichting	Duitsland, Xanten	Xanten	Xanten is tijdens een interview genoemd als locatie waar van alles en voor iedereen wat te beleven is: waterskien, wakeboarden, zeilen, surfen, duiken, varen, vlottochten (vlotten voor 20 of 30 personen, die met tafels, banken, parasols en een muziekinstallatie voorzien zijn), jachthaven, strand met springtorens, eilanden en een openlucht golfbad.	
Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Nationaal	Elektrisch Varen (Boot Greenline 33 Hybrid)	Boot die minder CO2 uitstoot veroorzaakt. Daarnaast veroorzaakt hij in de jachthaven of bij de ankerplaats geen uitlaatgassen, lawaai of golven.	
Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Zweden	Milieucertificaat voor pleziervaartuigen	Milieulabel voor pleziervaartuigen. Dit label is gebaseerd op een aantal technische eisen op milieugebied. Het gaat bijvoorbeeld om de hoeveelheid uitlaatgassen per gevaren mijl en per draaiuur. Hoe meer technische milieuvriendelijke toepassingen en hoe schoner de motor, hoe hoger het label. Vergelijkbaar met de labels die we kennen van witgoed, auto's en isolatiewaarden van huizen.	

Inspelen op trends	Engeland	Blue Gym	Blue Gym is een campagne met veel verschillende activiteiten (de Blue Mile, strand activiteiten voor kinderen, Wild zwemmen, enz.), ontworpen om mensen actief gebruik te laten maken van de kust of ander water. De Blue Mile is een nieuw grootschalig evenement waarbij iedereen uitgenodigd wordt om in een eigen gekozen sport (zwemmen, kanoën, roeien, etc) een mijl over, in of langs het water af te leggen. Het idee is om meer mensen kennis te laten maken met watersport en met de omgeving.	
Inspelen op trends	Zweden, Vanern	Kajakvissen	Veel roeiers zijn ook geïnteresseerd in de sportvisserij als een manier van recreatie. Dus waarom niet peddelen en vissen combineren? Kajakvissen is een gigantische hype op de Amerikaanse markt die nu aan het overwaaien is naar Europa. Kajakvissen is niets anders dan het vissen vanuit de kajak. De viskajak is speciaal ontworpen voor de hengelsporter. Er zijn diverse modellen die bestaan uit Sit On Top (SOT) modellen en Sit Inside modellen.	
Inzamelen afvalwater	Verenigde Staten	(Mobiele) vuilwaterinzamelingsboot	In de Verenigde Staten is het al jaren verboden om afvalwater te lozen. In verschillende havens zijn daarom mobiele vuilwaterinzamelingspunten- of boten die het voor de recreant nog makkelijker maken. Ook in Nederland wordt nu een haalbaarheidsonderzoek gedaan naar een nieuw te ontwikkelen, mobiele (varende) installatie om vuilwater in te zamelen (de Beerotter).	

Inzet op doelgroep minder validen	Verenigde Staten, Annapolis	EZ Launch – Kayak and Canoe Station	Duurzaam systeem om op makkelijke manier in/uit te stappen in kano's/kayaks. Speciaal voor ouderen en minder validen geschikt. Het systeem is modulair opgebouwd, wat betekent dat het aan elke kade/oever kan worden gemonteerd. Het systeem is ontworpen voor extreme weersomstandigheden en kan daardoor het gehele jaar door gebruikt worden.	
Kennisdeling	Nationaal, zeeland	Spiegels voor toerisme	Zeeuwse website met veel informatie en praktijkvoorbeelden voor ondernemers met plannen/ideeën. Veel ondernemers zijn op zoek naar innovaties die een stap verder gaan en die hun bedrijf ook op de lange termijn aantrekkelijk houden. Deze website biedt ondernemers inspiratie om op zoek te gaan naar kansen en mogelijkheden om te innoveren voor hun bedrijf. Maar ook om mee te denken bij innovaties van collega-ondernemers.	
Samenwerking/arrangementen	Duitsland, Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Noordrijn-Westfalen en Beieren.	Gelbe Welle	De Gelbe Welle (gele golf) is een specifiek aanwijzings- en bewegwijzeringssysteem dat zich op het water bevindt en de verbinding vormt tussen toerisme op het water en op het vasteland. Het systeem informeert de watertoerist over aanlegmogelijkheden, ligplaatsen voor gasten, service-aanbiedingen, bezienswaardigheden en verdere diensten.	

Samenwerking/arrangementen	Noord Schotland	Sail North Scotland	Samenwerking tussen diverse Schotse havens om zeilen te promoten. De samenwerking zorgt er voor dat er eenvoudig ligplaatsen kunnen worden gereserveerd, dat er advies wordt gegeven over weersomstandigheden en getijden en dat er suggesties worden gedaan voor de af te leggen routes.	
Samenwerking/arrangementen	Nationaal, Zeeland	Schouwen-Duiveland Pas	De SchouwenDuivelandPas, ontstaan door samenwerking tussen het bedrijfsleven, de gemeente en maatschappelijke organisaties, wordt uitgedeeld aan de gasten van de deelnemende recreatieverblijven. Zij kunnen er een week gratis met het openbaar vervoer mee reizen en hebben gratis toegang tot musea. Ook biedt de pas sportieve kortingen en kortingen op arrangementen.	

Seizoensverlenging	Nationaal, Slagharen	Dynamisch prijsbeleid	De entreprijs kan per dag verschillen, afhankelijk van de bezetting die dag, de verwachte drukte en het aantal dagen voor aankomst. Het dynamisch prijsbeleid biedt de oplossing voor het probleem van pieken en dalen waar de dagrecreatie mee kampt.	
Seizoensverlenging	Nationaal, Tegelen	Goedweergarantie	Speelpark Klein Zwitserland werkt met een goedweergarantie. Zijn de vooruitzichten voor de geplande dag ongunstig, dan is een telefoontje voldoende om de afspraken te verzetten naar een andere dag, of desnoods geheel te annuleren. Zijn alleen toegang en horeca besproken, dan geldt de goedweergarantie tot op de dag zelf. Aan de annulering of wijziging zijn geen kosten verbonden.	

Verbinding water-en-land	Australië, Sydney	Ferry arrangement	Een groep mensen vertrekt s morgens van punt A met de boot naar punt B (haven) waar ze kunnen recreëren, 's middags gaan ze met een historisch treintje terug naar punt A. Een andere groep doet de route precies andersom, eerst met de trein en dan met de boot terug.	
Verbinding water-en-land	Noord-Spanje en Portugal	Informatie over locale voorzieningen	In Noord-Spanje en Portugal (incl Madeira en Canarische Eilanden) in de havens boekje met info over haven en dorp, incl plattegrond en waar wat te krijgen is, bv brood, supermarkt, gas, benzine/diesel, scheepsbenodigdheden, autoverhuur, ook evenementen etc. etc. Op reis ben je daar nu eenmaal de meeste tijd aan kwijt.	Geen foto beschikbaar

Verbinding water-en-land	Engeland, North Devon	surfbus	Een bus die het voor bewoners en toeristen mogelijk maakt om met watersportuitrusting (bijv. surfplanken) gebruik te maken van het openbaar vervoer. Voorziet in vermindering van autogebruik (files en CO2 uitstoot).	
Verbinding water-en-land	Duitsland, Borkum	verbinding haven - achterliggend land	Vanaf de veerboot op het Duitse Waddeneiland Borkum is het nog zo'n vijf kilometer naar het dorp. Om in het dorp te komen, hebben de Duitsers een uitstekende oplossing bedacht: een treintje waar je op vertoon van de bootkaart gratis mee kunt reizen. De Borkumer Kleinbahn is niet alleen erg handig, maar ook een toeristische attractie van de eerste orde. Op sommige dagen wordt zelfs met een stoomtrein gereden. En er zijn meer Duitse Waddeneilanden waar een eenvoudig treintje rijdt: Langeoog en Wangerooge. In het verleden hebben zelfs bijna alle Duitse eilanden een trein gehad. Veel daarvan zijn in de tweede helft van de vorige eeuw verdwenen.	

Verblijfs- accommodaties	Nationaal, Almere (varend), Zuid-Holland, De Heer en Utrecht (stilliggend)	Vlotkamperen	Vlotkamperen gebeurt zowel op een stilliggend (duurzaam gebouwd) vlot als op een varende vlot, aangedreven door een elektrische fluistermotor. De varende vloten worden sinds vorig jaar gebouwd. Het vlot wordt verhuurd aan maximaal drie mensen. Ze krijgen matrasjes, stoeltjes en een kookgasje mee 'aan boord'.	
WIFI	Portugal (Porto), België (Antwerpen)	Gratis WIFI	Diverse steden en/of jachthavens zoals Porto Santo en Funchal (Portugal) bieden een gratis dorp/stadswijde dekking met WIFI! Ook in de haven van Antwerpen kunnen recreanten gebruik maken van het WIFI netwerk.	
Waterkwaliteit	Zweden, Vaxjo	Waterzuivering	In Vaxjo, in het zuiden van Zweden, was het water jarenlang ernstig vervuild door zware industrieën in de nabije omgeving. Om deze vervuiling tegen te gaan is een nieuwe waterzuiveringsinstallatie gebouwd waarbij het water op een zo duurzaam mogelijke manier wordt gezuiverd. De meren zijn nu weer schoon en er wordt volop gerecreëerd.	

4 Werkwijze sterkte-zwakte analyse

De sterkte zwakte analyse bestaat uit drie verschillende onderdelen:

- A Een consultatie van recreatie en toerisme sector
- B Het scoren van de voorbeelden op verschillende criteria/aspecten
- C Analyse van de scoretabel en selectie meest kansrijke voorbeelden

4.1 Consultatie R&T sector

Niet alleen de bijdrage aan de doelen van het Friese Merenproject bepalen de kansrijkheid van de voorbeelden. Ook draagvlak bij de recreatie- en toerisme sector is een belangrijke factor. De mate van draagvlak wordt daarom meegenomen als een van de toetsingscriteria in onderdeel B van de sterkte-zwakte analyse.

Om dit draagvlak te meten zijn in totaal 6 interviews gehouden met 4 recreatie- en toerisme ondernemers, de HISWA en het Watersportverbond. Voorafgaand aan het interview zijn de desbetreffende personen geïnformeerd over het doel en de inhoud van het interview. Tijdens het interview kregen de personen de lijst met de verschillende subcategorieën voorgelegd. Ter illustratie werd elke subcategorie toegelicht met een aantal voorbeelden². Aan de geïnterviewden is gevraagd om elke subcategorie te beoordelen door middel van een score, variërend van 'totaal niet interessant' tot 'zeer interessant'. Om drie praktische redenen is ervoor gekozen om de geïnterviewde te laten scoren op subcategorieniveau en niet op voorbeeldniveau;

- De praktijkvoorbeelden uit bepaalde subcategorie verschillen enorm in de praktijk. Het risico bestaat dat een subcategorie negatief wordt beoordeeld vanwege een specifiek praktijkvoorbeeld terwijl de subcategorie wel als kansrijk wordt gezien.
- Ten tijde van de interviews was de inventarisatie naar buitenlandse voorbeelden nog in uitvoering. De shortlist was op dat moment niet volledig.
- Het totaal aantal voorbeelden was te groot om elk voorbeeld afzonderlijk met de geïnterviewde te bespreken.

4.2 Scoren van voorbeelden

De kansrijkheid van de voorbeelden voor toepassing in Fryslân hangt af van verschillende aspecten. Voor een goede beoordeling van de voorbeelden is een toetsing op basis van verschillende criteria uitgevoerd. Hiervoor zijn een aantal verschillende toetsingscriteria opgesteld. De toetsingscriteria zijn als volgt bepaald;

² Hiervoor zijn verschillende buitenlandse voorbeelden gebruikt die ten tijde van het interview bekend waren. Omdat op dat moment de inventarisatie naar buitenlandse voorbeelden nog in uitvoering was zijn sommige subcategorieën geïllustreerd aan de hand van een aantal Nederlandse voorbeelden. Omdat er is gekozen om de geïnterviewden te laten scoren op het niveau van de subcategorieën in plaats van op voorbeeldniveau heeft dit geen nadelige gevolgen gehad voor de sterkte-zwakte analyse.

- Aan de hand van de doelstellingen die bestaan ten aanzien van het Friese Merenproject
- De mate waarin de voorbeelden bijdragen aan imagoverbetering van de Friese meren, diversiteit aanbod watersportvoorzieningen Friese merengebied en de mate waarop de voorbeelden inspelen op trends en ontwikkelingen op het gebied van recreatie en toerisme.
- De mate waarin de voorbeelden draagvlak vinden onder de R&T sector.

Tabel 3a in de bijlage 3a geeft een overzicht van de criteria waaraan de voorbeelden uit de shortlist zijn getoetst. De criteria zijn gecodeerd met letters, die corresponderen met de letters in de kolommen van de scoretabel (tabel 3b) in bijlage 3b. Een aantal toetsingscriteria bestaan uit verschillende aspecten. Een voorbeeld hiervan is het criterium 'bijdrage duurzame ontwikkeling'. Een voorbeeld kan een bijdrage leveren aan duurzame ontwikkeling op basis van vier verschillende aspecten: 'verduurzaming materiaal', 'energiebesparing', 'electrisch varen' of 'landschappelijke kwaliteit'. Deze verschillende aspecten zijn gecodeerd met cijfers die corresponderen met de cijfers in de kolommen van de scoretabel (tabel 3b) in bijlage 3. Met een score van 1 punt of 2 punten is elk voorbeeld van de shortlist getoetst aan de verschillende criteria. Bij een score van 1 punt betekent het dat het voorbeeld voldoende scoort op het desbetreffende toetsingscriteria. Scoort een voorbeeld 2 punten dan scoort het goed tot zeer goed op het desbetreffende toetsingscriteria. Staat er in de scoretabel (tabel 3b) van bijlage 3b geen score ingevuld dan betekent dit dat het voorbeeld onvoldoende scoort op het desbetreffende criteria. Een voorbeeld kan per criterium op maar één aspect scoren.

4.3 Selectie kansrijke voorbeelden

Naast de totale score (Totaal-score) die een voorbeeld haalt op basis van de punten in de scoretabel (bijlage 3b, tabel 3b) is ook berekend hoeveel punten een voorbeeld heeft gescoord op basis van de criteria die zijn afgeleid van de doelen van het FMP (FM-score) en het draagvlak van de R&T sector (R&T-score). De Totaal-score, FM-score en R&T-score staan vermeld in de laatste drie kolommen van de scoretabel (bijlage 3b, tabel 3b). Om de meest kansrijke subcategorieën te bepalen, is de gemiddelde Totaal-score per subcategorie berekend³. Dit levert een top vijf aan subcategorieën op. Vervolgens zijn de tien best scorende voorbeelden uit deze subcategorieën geselecteerd. Deze voorbeelden dienen als illustratie van de subcategorieën.

³ Gemiddelde totaalscore subcategorie = som van totaalscores per voorbeeld in de subcategorie / aantal voorbeelden in subcategorie

5 Resultaten sterkte-zwakte analyse

De sterkte-zwakte analyse heeft geleid tot een vijftal meest kansrijke subcategorieën voor toepassing in Fryslân. Deze subcategorieën zijn met de 10 best scorende voorbeelden opgenomen in paragraaf 5.1. De totale scoretabel is te vinden in bijlage 3.

Als onderdeel van de sterkte-zwakte analyse is het draagvlak van de R&T sector meegenomen. Paragraaf 5.2 gaat daarom in op de resultaten van de consultatie van de R&T sector. In paragraaf 5.3 wordt vervolgens per hoofdthema (duurzaamheid, ICT en watersportgerelateerd) een toelichting gegeven op de behaalde scores.

5.1 Scoretabel en top 5 kansrijke subcategorieën

De scoretabel (bijlage 3) geeft een overzicht van de punten die elk voorbeeld scoort per toetsingscriterium en vermeldt de in totaal behaalde score (Totaal-score), de FM-score (zie paragraaf 4.3) en de R&T-score. Tabel 5.1 geeft een overzicht van de Totaal-score per voorbeeld. De voorbeelden zijn gerangschikt van hoog naar laag.

Tabel 5.1 Overzicht behaalde Totaal-scores voorbeelden

Subcategorie	Voorbeelden die in die categorie vallen	Totaal-score
Attracties & voorzieningen	Vispassage voor kano's (Engeland)	19
Verblijfsaccommodaties	Vlotkamperen (Almere, De Heen)	17
Attracties & voorzieningen	Kunstroute (Vlaanderen)	17
Duurzame haven	Duurzame haven van de toekomst	16
samenwerking & arrangementen	Schouwen Duiveland pas	16
Attracties & voorzieningen	Mooring (Engeland)	16
Attracties & voorzieningen	Der Tidenkieker (Duitsland)	16
Gebiedsinrichting	Lausitzer Seenland (Duitsland)	15
Verbinding water-en-land	Surfbus (Engeland)	15
Attracties & voorzieningen	Drijvend zwembad (Berlin)	15
Verbinding water-en-land	OV Wadden achterliggende land (Duitsland)	15
Attracties & voorzieningen	Tahko kano- en roei evenement (Finland)	15
samenwerking & arrangementen	Gelbe welle (Duitsland)	14
Verbinding water-en-land	Ferry arrangement (Australië)	14
Inspelen op trends	Kayakvissen (Zweden)	14
Attracties & voorzieningen	Kanoroutes Noord-Ierland	14
Duurzame haven	Duurzame steiger (Engeland)	14
samenwerking & arrangementen	SAIL North Scotland (Schotland)	14
Attracties & voorzieningen	Vlotvaren (Zweden)	14
Gebiedsinrichting	Xanten (Duitsland)	13
Attracties & voorzieningen	Ancora Marina (Duitsland)	13
Attracties & voorzieningen	Flottielje zeilen (Middellandse zee)	13

Vervolg tabel 5.1

Subcategorie	Voorbeelden die in die categorie vallen	Totaal-score
Inspelen op trends	Blue Gym Manifesto (Engeland)	13
Digitale diensten	HOBBS Nederland)	12
Wifi	WIFI (België, Portugal)	12
Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Milieucertificaat pleziervaartuigen (Zweden)	11
Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Elektrisch varen	11
Verbinding water-en-land	Informatieboekje lokale voorzieningen in havens verkrijgbaar (Spanje/Portugal)	11
Digitale diensten	Digitale diensten (Venetië)	11
Inzamelen afvalwater	Poeps slurpboot jachthavens (USA)	10
Inzet op doelgroep minder validen	Aparte voorziening instap mogelijkheid ouderen/invaliden voor kano's (USA)	10
Seizoensverlenging	Dynamisch prijsbeleid	7
Seizoensverlenging	Goed weer garantie	7
Kennisdeling	Spiegels voor toerisme (Zeeland, Nederland)	6
Waterkwaliteit	Verhogen waterkwaliteit door bestrijding fosfaat problematiek (Zweden)	6
Gebiedsinrichting	Regionaal strategische planvorming (Engeland)	6
Bestuurlijk concept	Regelluw bestemmen (wild recreëren)	3

Ook is berekend welke subcategorieën het hoogste scoren op basis van de de gemiddelde Totaal-score. Tabel 5.2 geeft een overzicht hiervan.

Tabel 5.2 Overzicht gemiddelde Totaal-score subcategorieën

Categorie	Gemiddelde Totaal-score voorbeelden per categorie	Categorie	Gemiddelde Totaal-score voorbeelden per categorie
Verblijfsaccommodaties	17	Inzet op doelgroep minder validen	10
Attracties & voorzieningen	15.2	Seizoensverlenging	7
Duurzame haven	15	Kennisdeling	6
samenwerking & arrangementen	14.67	Waterkwaliteit	6
Verbinding water-en-land	13.75	Bestuurlijk concept	3
Inspelen op trends	13.5		
WIFI	12		
Digitale diensten	11.5		
Gebiedsinrichting	11.33		
Inspelen op duurzame ontwikkelingen	11		
Inzamelen afvalwater	10		

Op basis van bovenstaande resultaten is een top 5 van de meest kansrijke subcategorieën geselecteerd met de 10 meest kansrijke voorbeelden, zie tabel 5.3

Tabel 5.3

Hoofdthema	Subcategorie	Voorbeeld
Duurzaamheid	Duurzame haven	Duurzame haven van de toekomst
Watersport gerelateerd	Verblijfsaccommodaties	Kamperen vlot met fluistermotor
	Attracties en voorzieningen	- Drijvend zwembad - Vispassage voor kano's - Kunstroute - Mooring - Der Tidenkieker
	Verbinding water-en-land	- OV Wadden achterliggende land - Surfbus
	Samenwerking & arrangementen	Schouwen Duiveland pas

5.2 Resultaten consultatie R&T sector

Alle 6 de geïnterviewde personen gaven aan dat zij het initiatief van het Projectbureau Friese Meren om hen te consulteren erg op prijs stelde. Zij werkten dan ook graag mee aan dit onderzoek. Een overzicht van de resultaten van de consultatie staat vermeld in bijlage 4. De resultaten van de consultatie geven inzicht in welke mate er draagvlak is in de R&T sector voor de verschillende subcategorieën. Tabel 5.4 geeft een overzicht van de subcategorieën met de 5 hoogste scores op draagvlak bij de R&T sector.

Tabel 5.4: Top vijf hoogste scores draagvlak

1	Samenwerking & arrangementen
2	Duurzame haven
	WIFI
	Attracties & voorzieningen
3	Verbinding water-en-land

De subcategorie samenwerking & arrangementen scoort het hoogst, de subcategorieën duurzame haven, WIFI en attracties en voorzieningen scoren alle drie de op een na hoogste score. De subcategorie verbinding water-en-land scoort de op twee na hoogste score.

Tijdens de interviews is aan de personen de vraag gesteld of zij, aanvullend op de lijst, kennis hebben van voorbeelden van innovaties uit hun eigen praktijk of ergens anders in Nederland of Europa, die mogelijk interessant zijn voor Fryslân. Dit heeft enkele aanvullende voorbeelden opgeleverd die zijn toegevoegd aan de longlist (bijlage 2). Op de vraag welke innovaties een meerwaarde hebben voor de toekomst van de Friese watersport antwoordden alle personen dat er meer behoefte is aan producten en diensten die een bijdrage leveren aan de beleving van het Friese merengebied. Daarbij gaven zij aan dat het huidige aanbod aan waterrecreatie te eenzijdig en ‘saai’ en eenzijdig (Friesland is vooral gericht op enkele watersporten als zeilen en toervaart). Zij zien het vergroten van het belevingsaspect vooral als kans voor het vasthouden en aantrekken van jongere doelgroepen. Zij geven aan dat voorbeelden uit de subcategorie ‘attracties & voorzieningen’ hieraan een bijdrage kunnen leveren. Aanvullende voorbeelden van voorzieningen zijn hierbij niet door de geïnterviewden genoemd. Ook gaven verschillende geïnterviewden aan dat zij weinig zicht hebben op het aandeel van de sportvissers in het Friese merengebied en dat zij het gevoel hebben dat deze doelgroep nog kan groeien. Zelf zien zij de sportvissers niet als primaire doelgroep voor hun bedrijf. Zij geven aan dat sportvissers mogelijk voor de provincie Fryslân een interessante doelgroep is.

5.3 Toelichting per hoofdthema

5.3.1 Duurzaamheid

Duurzaamheid is een van de speerpunten van de tweede fase van het Friese Meren Project. De voorbeelden die onder dit thema vallen hebben dan ook relatief gezien een hoge Totaal-score. Onder het thema vallen de subcategorieën *duurzame haven* en *inspelen op duurzame ontwikkelingen*. De subcategorie *duurzame haven* staat in de top 5 van meest kansrijke subcategorieën op basis van de Totaal-score. Het voorbeeld van de duurzame haven heeft een hoge FM-score omdat het zowel scoort op het criterium innovatie, duurzaamheid en een meerwaarde levert aan de verbetering van de havenfronten. Ook onder de R&T sector is er draagvlak voor het thema duurzaamheid. De sector geeft aan dat

het thema in de toekomst een steeds grotere rol gaat spelen in de watersport. Op dit moment vinden ondernemers grote investeringen in duurzame ontwikkelingen nog te risicovol. Electrisch varen wordt hierbij verschillende keren als voorbeeld genoemd. Inspelen op dit soort duurzame ontwikkelingen biedt goede perspectieven voor de toekomst, op dit moment zijn de producten echter nog niet voldoende ontwikkeld om een grote markt aan te boren en rendement op te leveren. Als voorbeeld wordt hier de beperkte oplaadbare accu's van de elektrische boten genoemd. Ook het invoeren van een 'milieulabel' levert hen als ondernemer niks op. De voorkeur van de ondernemers gaat dan ook uit naar verduurzaming op het gebied van materiaal, zowel materiaal in de haven als materiaal op en in het water. Op dit moment zijn al verschillende duurzame steigers aangelegd en zijn ondernemers bereid om meer te verduurzamen op het moment van reparatie en vervanging van bestaand materiaal. Ook het Watersportverbond geeft aan dat er bij de watersporters kansen liggen voor verduurzaming van materiaal bij reparatie, onderhoud van hun boten of de aanschaf daarvan. De derde subcategorie is *inzamelen afvalwater*. Deze subcategorie vindt weinig draagvlak onder de R&T sector omdat de jachthavens beschikken over inzamelpunten en uitbreiding daarvan in gang is. Alleen watersporters die in het buitengebied voor anker liggen zien de service als een voordeel op de huidige situatie.

5.3.2 ICT

Het thema ICT omvat de subcategorieën *digitale diensten*, *WIFI* en *kennisdeling*. Ondanks dat de subcategorie WiFi in de top vijf van draagvlak bij de R&T sector voorkomt, ontbreken alle drie de subcategorieën in het rijtje van de meest kansrijke. Een verklaring hiervoor is dat de voorbeelden die bij deze subcategorieën horen relatief gezien laag scoren op de doelen van het Friese Meren Project. WIFI wordt al op kleine schaal toegepast in het Friese merengebied en scoort dan ook laag op de mate van innovatie. Ook levert het niet een bijdrage aan het vergroten van de bestedingen aan wal. Ondernemers vinden WIFI meer een vanzelfsprekende service als 'logisch gevolg' van de ontwikkelingen op technisch en communicatief gebied en geven om deze reden dan ook een hoge score aan de categorie. Digitale diensten zoals de 'Tag my lagoon' toepassing uit Venetië wordt meer gezien als een extra service voor de watersporter en als een verlengstuk van *WIFI* omdat watersporters zelf gemakkelijk informatie opzoeken over de jachthaven en het achterliggende land wanneer zij toegang hebben tot het internet. Daarnaast gaven ondernemers aan dat ook hun ervaring met EILEEN leert dat in Friesland weinig gebruik gemaakt wordt van dit soort digitale diensten. Daarnaast gaven de ondernemers aan dat de vraag naar dit soort digitale diensten niet goed inzichtelijk is. Ook de doelgroep is moeilijk te benoemen. Het watersportverbond geeft aan dat digitale diensten wellicht een goede service is voor toeristen die het gebied niet kennen maar dat vanuit de eigen watersporters hier geen vraag naar is. Een digitale dienst als HOBBS kan een positieve bijdrage leveren aan bezoekers van grotere havens. Het geeft de bezoeker niet alleen informatie of er plaats is maar ook direct het boxnummer en daarmee wordt de bezoeker een hoop zoekwerk en communicatie over en weer met de jachthaven bespaard. Ook in het Waddengebied kan het online reserveren van een ligplaats prettig zijn, in verband met beperkte vaarmogelijkheden door getijden. Kennisdeling scoort als subcategorie op basis van de FM-score en R&T-score relatief gezien laag. De R&T sector staat positief tegenover het doel van kennisdeling maar schetst daarbij verschillende kanttekeningen. Kennisdeling kost een ondernemer veel tijd en inzet. Voor een kleine ondernemer is deze tijd vaak het probleem.

Ook de baten van kennisdeling zijn moeilijk in te schatten en verschillen per ondernemer. Daarnaast vinden de ondernemers dat kennis voor elke ondernemer, groot of klein, toegankelijk moet zijn en ze zien daarom de overheid als juiste partij om initiatieven op het gebied van kennisdeling te initiëren.

5.3.3 Watersportgerelateerd

Het thema watersportgerelateerd bestaat uit het grootste aantal subcategorieën. Vier van deze subcategorieën staan in de top 5 op basis van de Totaal-score. *Verblijfsaccommodaties* scoort het hoogst. Het voorbeeld vlotkamperen scoort dan ook veel punten op verschillende criteria. Het kamperen op een vlot, zowel op een drijvend vlot als op een varende vlot met fluistermotor is nieuw voor de Friese meren. Het is een unieke verblijfsvoorziening die voor meerdere doelgroepen en doeleinden is te gebruiken. Tevens is de voorziening duurzaam; het drijvend vlot bestaat uit duurzaam materiaal en is goed in te passen in het landschap waardoor geen afbeuk plaatsvindt aan de landschappelijke waarde van de Friese Meren. De fluistermotor op het varende kampeervlot levert ook een bijdrage aan duurzaamheid. Een kampeervlot trekt verschillende doelgroepen en speelt in op de trend dat recreanten op zoek zijn naar beleving. Daarnaast is de voorziening gemakkelijk te realiseren. Naast een hoge Totaal-score en FM-score scoort het initiatief iets minder hoog op R&T-op score. Een verklaring hiervoor is dat de achtergrond van de geïnterviewden voornamelijk de vaarrecreatie betrof. Zij gaven dan ook aan dat mensen met een eigen boot ook daarop zullen overnachten. Wel zien zij kansen voor andere doelgroepen waaronder kanoërs en jongeren. Het concept vlotkamperen is afkomstig van ondernemers uit Nederland. Op kleine schaal vindt uitbreiding plaats naar het buitenland, deze markt begint aan te trekken.

De subcategorie *attracties en voorzieningen* scoort ook hoog. Dit komt omdat de voorbeelden die hieronder vallen goed scoren op het aantrekken van toeristen en het verhogen van de belevingswaarde van de het Friese merengebied. Attracties en voorzieningen bieden daarnaast ook mogelijkheden om jongeren aan te trekken, iets dat op dit moment volgens de geïnterviewden niet voldoende gebeurt. Het aanbod van buitenlandse voorbeelden is het grootst in deze subcategorie. Het verschil tussen de voorbeelden die binnen deze subcategorie vallen is breed. De attracties en voorzieningen kunnen zowel een bijdrage leveren aan de beleving op, aan en in het water. Uit de scoretabel blijkt dat de scores van de voorbeelden in deze subcategorie erg dicht bij elkaar liggen. De attracties en voorzieningen spelen vooral in op het aantrekken van toeristen buiten Friesland. Zeilers en toervaarders die uit de regio Friesland zelf komen worden minder aangetrokken door de attracties en voorzieningen omdat zij minder in jachthavens en aan wal verblijven. Om deze 'eigen' watersportmarkt ook aan te spreken is het belangrijk dat de attracties en voorzieningen aansluiten bij hun wijze en doel van recreëren. De vijf hoogst scorende voorbeelden spelen in op het aantrekken van toeristen van buiten Friesland maar bieden tegelijkertijd ook perspectief voor de gebiedseigen recreanten; hierdoor zijn ze vernieuwend en kansrijk voor de Friese meren.

De subcategorie *gebiedsinrichting* valt op basis van de Totaal-score buiten de top 5. De voorbeelden van gebiedsinrichting zijn, in vergelijking met voorbeelden uit de andere subcategorieën die onder dit thema vallen, moeilijker te realiseren in de praktijk. Gebiedsinrichting is een proces dat op een grotere schaal plaatsvindt en de realisatie

betreft over het algemeen een groter tijdsbestek dan bijvoorbeeld de aanleg van een aantal plaatselijke voorzieningen of attracties. De subcategorie *gebiedsinrichting* scoort wel hoog op basis van de FM-score. Ook het voorbeeld van Lausitzer Seenland heeft een van de hoogste totaalscores. De voorbeelden score vooral hoog op het criterium 'verbeteren havenfronten', een belangrijk speerpunt voor het Friese Meren Project. Voor de Friese meren is gebiedsinrichting daarom een interessant onderwerp voor de ontwikkelingen op langer termijn. Met het Friese merenproject levert Fryslân op dit moment ook een bijdrage aan een verbetering van de inrichting op gebiedsniveau.

De subcategorie *verbinding water-en-land* scoort hoog. Deze categorie levert een belangrijke bijdrage aan de bestedingen aan de Friese wal. Zowel initiatieven op het gebied van vervoersmogelijkheden tussen wal en het achterliggende land als het verschaffen van informatie over het achterliggende land aan bezoekers van jachthavens leveren hieraan een bijdrage. Het voorbeeld van het informatieboekje uit Spanje en Portugal scoort relatief iets lager dan de OV-voorzieningen en het ferry-arrangement. Dit komt omdat informatievoorziening aan wal al op kleine schaal plaatsvindt. Echter berust dit op individuele initiatieven van ondernemers. Een slag kan hier nog gemaakt worden in de samenwerking tussen ondernemers onderling en de regionale overheid. De OV-voorzieningen leveren een meerwaarde voor zowel de gebiedseigen watersporters als de toeristen. De watersporters gaan steeds meer een 'stukje fietsen' en missen op dit moment aanlegplaatsen waar zij met de fiets kunnen aansluiten op een routesysteem.

De subcategorietitel *samenwerking en arrangementen* is de vierde subcategorie van dit thema dat in de top 5 staat op basis van de Totaal-score. Bij de R&T sector vindt deze subcategorie het meeste draagvlak. Ondernemers geven hierbij wel aan dat tegenstrijdige belangen mogelijk een knelpunt kunnen vormen in de samenwerking en daarom is het belangrijk om de juiste samenwerkingspartners hiervoor uit te zoeken. Ook geeft een samenwerking mogelijkheden voor een goede regionale beeldvorming van de het Friese merengebied, iets dat vooral voor ondernemers van belang is.

De subcategorie *inspelen op trends* scoort net buiten de top vijf op basis van de Totaal-score. De voorbeelden uit deze subcategorie zijn interessant vanwege hun score op de trend van beleving en de trend dat meer recreanten aandacht krijgen voor natuur- en gezondheid. Ook spelen de voorbeelden in op andere doelgroepen dan de vaarrecreatie. Daarnaast zijn de initiatieven nieuw voor de Friese meren en goed te realiseren. De subcategorie *aparte voorzieningen invalide doelgroepen* heeft een lage FM-score en een lage R&T-score. De reden hiervoor is dat voorzieningen voor minder validen geïntegreerd worden in de bestaande bedrijfsvoering waardoor deze groep mensen niet als aparte doelgroep wordt gezien. Aparte arrangementen en voorzieningen is voor ondernemers niet rendabel. De voorbeelden die betrekking hebben op *seizoensverlenging* vinden weinig draagvlak onder de R&T sector. Dynamisch prijsbeleid en goedweergarantie brengen teveel risico's mee voor de ondernemers. Daarnaast geven zij aan dat het vaarseizoen maar beperkt is tot enkele maanden, in de winter vaart men niet. Hierdoor zien zij weinig mogelijkheden voor seizoensverlenging.

5.3.4 Overig

De voorbeelden *waterkwaliteit* en *bestuurlijke concepten* zijn beide innovatief te noemen voor de Friese meren. Ook leveren ze een bijdrage aan het waterrecreatie aanbod in het Friese merengebied. De voorbeelden scoren niet hoog omdat de waterkwaliteit van de Friese meren geen beperking vormt voor mogelijkheden om te zemen. Het voorbeeld van tijdelijk anders bestemmen (TAB) kan in theorie voor de Friese meren mogelijkheden bieden voor de uitbreiding van het waterrecreatie aanbod. Om deze reden is TAB mogelijk interessant voor de ontwikkeling van het Friese merengebied. Op dit moment is er in Nederland nog weinig ervaring met het concept TAB waardoor het effect hiervan voor de Friese meren moeilijk is in te schatten.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Algemene bevindingen

De quickscan van innovatieve voorbeelden voor de Friese watersport heeft een aantal algemene bevindingen opgeleverd:

- In de gesprekken met organisaties uit het buitenland is verschillende keren aangegeven dat zij Nederland als toonaangevend watersport land zien.
- Uit de consultatie van de R&T sector komt duidelijk naar voren dat het huidige waterrecreatie aanbod het ‘belevingsaspect’ mist.
- Internationale zeilers en internationale zeilorganisaties geven aan dat voorzieningen in jachthavens van de landen rondom het Middellandse zeegebied vaak achtergesteld zijn ten op zichte van de Nederlandse jachthavens. De reden dat mensen kiezen voor een zeilvakantie in deze landen is gerelateerd aan het de garantie van mooi en de beleving van het Zuid-Europese landschap. Ook het ontbreken van sluizen, stuwen en drukte wordt als een voordeel ervaren van de het Middellandse zeegebied. Dit zijn de drie belangrijkste aspecten waarop het Friese merengebied concurreert met de Zuid-Europese landen.

6.2 Top 5 kansrijke subcategorieën

Overzicht meest kansrijke hoofdthema's onderverdeeld naar subcategorie en voorbeelden (tabel 6.1)

Tabel 6.1

Hoofdthema	Subcategorie	Voorbeeld
Duurzaamheid	Duurzame haven	Duurzame haven van de toekomst
Watersport gerelateerd	Attracties en voorzieningen	Drijvend zwembad Vispassage voor kano's Kunstroute Mooring Der Tidenkieker
	Verblijfsaccommodaties	Kamperen vlot met fluistermotor
	Verbinding water-en-land	OV Wadden achterliggende land Surfbus
	Samenwerking & arrangementen	Schouwen Duiveland pas

Het Kenniscentrum Recreatie geeft als eindresultaat van het onderzoek een beeldende presentatie van de 5 meest kansrijke subcategorieën die worden geïllustreerd door een

selectie van de voorbeelden uit tabel 6.1. Deze presentatie vindt plaats op dinsdag 20 april en zal naderhand als bijlage worden opgenomen.

Bijlage 1 Benaderde partijen

Tabel 1: Benaderde partijen

Categorie	Organisaties	Land
Watersport/ toeristenorganisaties	HISWA, SRN, Watersportverbond, ANWB	Nederland
	Promotie Binnenvaart Vlaanderen, Vereniging Vlaamse nautische bedrijven (Nautiv), Vereniging Belgische nautische bedrijven (Nautibel)	België
	Deutscher Tourismesverband, Gesellschaft für Toerismuseentwicklung Vorpommern mbh, Bundesvereinigung Kanutouristik, German sailing Veband, Verbande deutscher Sporttaucher, Zweckverband Lausitzer Seenland Brandenburg	Duitsland
	Finnish National Tourist Board	Finland
	Waterways Ireland	Ierland
	Stranraer Waterfront Project manager, Fairplay	UK
	Federacion Espanola de Vela	Spanje
	Tourist Board West Sweden	Zweden
	Greek Tourism	Griekenland
(natuur)organisaties	Staatsbosbeheer, Waddenvereniging	Nederland
	Bundesamt für Naturschutz, Naturschutz Bund, Maritime Landschaft Unterelbe, Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU)	Duitsland
	Irish Coastwatch, Midland Regional Authority	Ierland
	SUNCE	Kroatië
	Poland institute for sustainable development	Polen
	Environment Agency, the Countryside Agency, Central Council for physical recreation, Countryside Recreation Network, institute for Leisure and Amenity Management	UK
	Afest	Frankrijk
	South Transdanubian Development	Hongarije
	Forest Producer's Association (Aflops)	Portugal
	Deense raad voor openluchtrecreatie	Denemarken

Categorie	Organisaties	Land
Kennisinstituten/ experts	LEF Future Centre, Deltares, Leven met Water, WaterExperience, Rijkswaterstaat, Hanneke Schmeink	Nederland
	Centre for Environmental Studies Hungary	Hongarije
	European Environmental Bureau	Europa
	Bundesverband Wassersportwirtschaft (BVWS)	Duitsland
	University of Applied Sciences	Finland
	Technische Universiteit Vilnius	Litouwen
	Swedish Marine Industries Federation	Zweden
Nationale vakbladen	o.a. Hiswa Magazine, Recreatie, Waterkampioen	Nederland
Internationale vakbladen	Engeland (21 stuks) Zweden (1) Finland (2) Denemarken (1) Frankrijk (2) Ierland (1) Noorwegen (3) Zwitserland (1) Spanje (1) Oostenrijk (1) België (12) Duitsland (22)	Europa
Internet	Diverse websites (via zoekmachine)	Europa
Subsidieregelingen/programma's	o.a. SBIR, Senternovem, Interreg	Europa
Zeilers	30 Nederlandse zeilers die (wereld)reis hebben gemaakt (via nauticlink.nl)	Europa
Overig	Athens sailing academy	Griekenland
	Italy Yacht Charter	Italië
	Ferry Technology	UK

Bijlage 2 Longlist

Tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Duitsland	Ancora Marina	Vijfsterren jachthaven in de baai van Lübeck aan de Oostzee. Er zijn voorzieningen voor boten van 6 tot 35 meter lang met een diepte tot 4 meter. Daarnaast is er een groot verkooppunt van allerlei jachten en organiseren zij allerlei evenementen van boatshows t/m wedstrijden
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Concept	Nationaal, Harmelen	Beleeftunnels	Haalbaarheidsonderzoek naar beleeftunnels voor onderwaterrecreatie. Het gaat om tunnels met ramen zodat je lopend of fietsend de onderwaterwereld kunt beleven. Het is ook een techniek om voor duikers een oefengat / duiktunnel te hebben. Het is een onderzoek naar de mogelijkheden in de Catenbroekseplas bij Harmelen.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Middellandse zee gebied	Flottielje zeilen	Concept om zeilers die weinig ervaring hebben of nieuw zijn in het gebied te ondersteunen. Je huurt een zeiljacht en sluit je aan bij flottieljes die begeleid worden door een moederschip. In deze opzet heb je maximale vrijheid van zelfstandig varen plus de professionele ondersteuning in het gebied. Ondersteuning bestaat bijvoorbeeld uit gebiedsinformatie, de weersomstandigheden, het weerbericht, de havens, de baaien, de gewoontes en tradities en last but not least de betere plekjes aan de wal.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Nationaal	Geocaching en watersport	Een route varen/kanoën met geocaching
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Noord-Ierland	kanoroutes Noord-Ierland	Vijf lange afstandskanoroutes (variërend van 20 tot 150 km). Elk van de routes is voorzien van een aantal officiële opstappunten met speciaal ontworpen/gebouwde infrastructuur (steigers, opstapplaatsen). Onderweg zijn er meerdere informatiepanelen en wordt verwezen naar faciliteiten zoals toiletten, parkeerplaatsen en horeca. Alle routes zijn als folder en online te bekijken

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Vlaanderen	kunstroute	Routes langs musea in de Leiestreek. Een brochure geeft weer welke musea langs de waterwegen liggen. Ook staan er suggesties voor wandelingen, fietstochten en horeca in. Naast een beschrijving van de musea zelf, staan er bezienswaardigheden in de buurt in. Op deze manier worden mensen verleid om van de boot te gaan en musea en steden te bezoeken.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Engeland	Mooring	Moorings als alternatief voor ankeren bij drukke of kwetsbare plaatsen. Omdat door de bezoeker niet voor anker wordt gegaan, wordt schade beperkt. In drukke gebieden zijn moorings voordelig omdat de boot aan een boei aan een korte lijn ligt zodat de boten dicht bij elkaar kunnen liggen.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Nationaal	Piet Boon Vlet	De PIETBOON VLET is een exacte kopie van de originele stalen tuindersvlet. De boot is volledig vervaardigd van kunststof, waardoor de boot onderhoudsvriendelijk is en meer vrije tijd kan worden besteed aan relaxen op het water. Met het ontwerp van Piet Boon met bankjes van Europees eiken, behoudt de Vlet de uitstraling van een originele, stoere, stalen boot. De boot heeft een diepgang van 50 cm en is dus ook geschikt voor ondiep water.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Afgeleid	Nationaal	Routesysteem als fietsknooppunten	routesysteem waarbij boten hun route kunnen bepalen ahv knooppunten
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Nationaal, Stentec	Sail Simulator	Een zeilsimulator voor een zo realistisch mogelijke ervaring. Als promotie voor een gebied?
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Concept	Nationaal, Appeltern	snelstromende zalmrivier	snelstromende zalmrivier voor sportvisser
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Concept	Nationaal, zeeland	submaricultuur	Submaricultuur omvat het aanbrengen van palen in de zeebodem waaraan korven bevestigd kunnen worden voor schelpdierkweek. Bij de schelpdierkwekerij wordt een aanlegsteiger gemaakt voor charterboten met sportduikers, zodat deze veilig te water kunnen gaan. Onder water wordt een kunstrif van stortsteen aangebracht waardoor er voor de duikers een spectaculaire duiklocatie ontstaat. Naast een charterdienst voor duikers zal er een charterdienst voor dagtochtjes opgezet worden.

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Finland	Tahko rowing and canoeing Event	Tweedaags roei/kano evenement. De afwisselende route loopt door meren, langs kleine wateren en passeert diverse dorpjes op het platteland. Een netwerk van lokale diensten langs de route is beschikbaar voor de roeiers en kanoërs. In 2010 komt er een uitbreiding waarbij ook fietsen een onderdeel wordt.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Duitsland	tidenkieker	Een boot-safari op de benedenloop van de Elbe tussen Hamburg en de Noordzee. Met een diepgang van maximaal 50 cm kan ook in het getijdengebied worden gevaren. Het getijdengebied kan daarmee van dichtbij worden meegemaakt: een combinatie van landschap en natuur, scheepvaart, industrie, de kust en historische havens.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Engeland	Vispassage voor kano's	Vispassage van 17 meter lang, 1.5 meter breed en 70 cm diep. Het belangrijkste element van deze nieuwe vistrap is de installatie van zogeheten 'visborstels'. Deze visborstels vertragen de stroming en stellen de vissen in staat om er doorheen te zwemmen. De flexibiliteit en zachtheid van de borstels zorgen er voor dat kanoërs veilig en zonder schade gebruik kunnen maken van de passage.
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Zweden	vlotvaren	Vlotvaren is een leuke en bijzondere vakantieactiviteit voor kinderen. Zelf onder toezicht een vlot bouwen of met een kant-en-klaar vlot enkele dagen stroomafwaarts door prachtige natuur. Onderweg wordt gekampeerd, gezwommen, gevist enzovoort. Vlotvaren staat garant voor een zeer actieve en avontuurlijke reis
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Concept	Nationaal, Dommelsvoort	Waterpark Dommelsvoort	combinatie van een hotel, een jachthaven en een wellnesscentrum

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Attracties/voorzieningen	Gerealiseerd	Duitsland	Drijvend zwembad	Een oude container die is omgebouwd tot een openbaar zwembad. Zwemmen in veilig en schoon water aan de rivier. Het zwembad is ontstaan in het kader van een stedelijk kunstproject. Naast het zwembad worden gedurende het hele jaar evenementen georganiseerd. Aan zwemplekken in de stad is in Nederland een groot tekort, mede vanwege toenemende hittestress agv klimaatverandering. Interessant voor ondernemers is het exploitatiemodel van zo'n zwembad en mogelijkheden dit te verplaatsen door de stad of multifunctioneler te gebruiken als terras.
ICT en Communicatie	Digitale diensten	Concept	Nationaal	Digitale diensten voor watersporters	De Watervriend voldoet aan de informatiebehoefte van watersporters. Als je met je zeil- of motorboot door Friesland vaart, dan wil je graag weten wat er op je plaats van bestemming te doen is. De Watervriend levert hen alle informatie online, gebundeld en gericht op de haven waar ze in de buurt zijn of naartoe varen. Ze krijgen de gegevens binnen via een website op de laptop, via een aangepaste website op een mobiele telefoon en het is ook mogelijk om een sms-service op te zetten
ICT en Communicatie	Digitale diensten	Gerealiseerd	Nationaal, Stellendam	HOBS	Haven Online Boekingssysteem, waarmee passanten via Internet een ligplaats kunnen reserveren. De boekingsprocedure is heel eenvoudig. De passant voert de afmeting en diepgang van zijn jacht in, evenals de datum van aankomst en de duur van zijn verblijf. Vervolgens krijgt hij te zien welke plaatsen vrij zijn en waar die in de haven liggen. Hij kan een plaats kiezen, reserveren en online of bij de havenmeester betalen. Er volgt altijd een bevestigingsmail inclusief toeristische informatie.
ICT en Communicatie	Digitale diensten	Gerealiseerd	Nationaal, Enkhuizen	Jachthaven betaalkaart	Sep-Jachthavenbetaalkaart is een ander groot succes. Een plastic kaart waarmee naast toegang tot de haven en bijvoorbeeld het sanitairgebouw ook op elke andere jachthaven de douche in werking kan worden gezet en voor bijvoorbeeld stroom en water wordt betaald.

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
ICT en Communicatie	Digitale diensten	Concept	Nationaal	smartphone iWater	Vertrouwelijk, meer informatie op te vragen bij Kenniscentrum Recreatie
ICT en Communicatie	Digitale diensten	Gerealiseerd	Nationaal	Waterdichte televisies	Als steeds meer boten uitgedost worden met deze waterdichte televisie biedt dit mogelijkheden voor watersport-tv, navigatie, o.i.d.
ICT en Communicatie	Digitale diensten	Gerealiseerd	Venetië	wi-fi toepassingen in Venetië	In juli 2009 is volledige wi-fi dekking in Venetië gerealiseerd. Tegelijkertijd is een pilot-project opgezet om toeristen naar minder bekende delen van de stad te leiden. Met de TagMyLagoon toepassing geïnstalleerd op een Wi-Fi- telefoon, kunnen gebruikers verbinding maken met POI's om meer te leren over de stad. Tevens wordt route-informatie gegeven naar een volgend POI. Een Italiaans game design bedrijf heeft voor toeristen een applicatie ontwikkeld om op speelse manier de stad te verkennen. De applicatie whaiwhai (Vernoemd naar de Maori woord voor 'om te zoeken naar'), is een op maat gemaakte speurtocht, via een combinatie van gedrukt boek en een reeks van codes via SMS-berichten. In de toekomst wordt het gedrukte boek vervangen door een iPhone applicatie.
Duurzaamheid	Duurzame haven	Concept	Nationaal, Grevelingen	Duurzame haven van de toekomst	Dit wordt een voorbeeldhaven op het terrein van duurzaamheid en innovatie, met een milieuvriendelijke botenwasstraat en eigen energieopwekking. Alle voorzieningen worden drijvend gebouwd. Het gaat onder meer om 500 tot 600 vakantie-eenheden, een hotel/conferentiecentrum met bootverhuur, rondvaartmogelijkheden, horeca, maximaal 880 vaste ligplaatsen en honderd ligplaatsen voor passanten. Daarnaast zijn voorzieningen voor scheepsonderhoud, reparatie en handel voorzien.
Duurzaamheid	Duurzame haven	Gerealiseerd	Nationaal, Veere	duurzame steiger	Deze innovatieve steiger biedt veel voordelen ten opzichte van bestaande steigertypen. Hij gaat bijvoorbeeld zeer lang mee - wel meer dan 50 jaar, het materiaal is milieuvriendelijk, en behoeft bovendien nagenoeg geen onderhoud. Daarbij zien deze nieuwe steigers er bijzonder aantrekkelijk uit.

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Duurzaamheid	Duurzame haven	Gerealiseerd	Engeland	duurzame steiger	Steigers worden steeds vaker van duurzaam materiaal gemaakt. Dat gebeurt al op kleine schaal in Friesland, maar ook in Engeland is hier een voorbeeld van gevonden. Zowel vanuit duurzaamheidsaspect als vanuit economisch belang (steigers gaan langer mee) zijn deze duurzame steigers aantrekkelijk.
Duurzaamheid	Duurzame haven	Gerealiseerd	Nationaal	jachthaven plug & play	Diverse technische innovaties (aansluitpunten voor elektra, drinkwater en afvalwater. complete installaties voor jachthaveninstallaties “plug & play” geleverd zodat ze wereldwijd snel in elkaar gestoken kunnen worden. En worden de aansluitpunten voor elektra en water niet OP, maar netjes IN houten, betonnen of kunststof steigerdekken verwerkt – vandaar ook de naam Harbour - In, Plug & Play.,
Duurzaamheid	Duurzame haven	Concept	Nationaal, Scheveningen	Strandtent van de toekomst	Door toenemende problemen met de toevoer van gas, water en elektriciteit wil de eigenaar zich gaan richten op een nieuwe, duurzame en natuurlijke vorm van ondernemen: de Strandtent van de Toekomst. Met natuurlijke innovaties en hulpmiddelen gaat deze strandtent deel uitmaken van haar ecologische omgeving.
Watersport gerelateerd	Gebiedsinrichting	Concept	Nationaal, Grevelingen	autarkische eilanden	Om de dynamiek van het water en de natuur ten volle te beleven is het mogelijk om in het hoogseizoen, van juni tot september om sommige nieuwe eilandjes te bewonen. Er wordt een simpele infrastructuur geïntroduceerd: een orthogonaal stelsel van vlonders, waar vakantiewoningen aan kunnen worden gesloten. De woningen zijn autarkisch, dat wil zeggen energieneutraal en zelfvoorzienend.
Watersport gerelateerd	Gebiedsinrichting	Concept	Duitsland	Lausitzer Seenland	Grootschalig kunstmatig merengebied (oorspronkelijk mijnbouwgebied) dat bestaat uit 21 meren. Een aantal meren is reeds ontwikkeld, de overige meren zullen verder ontwikkeld gaan worden, volgens ambitieuze plannen. Over een aantal jaren moeten tien meren onderling verbonden zijn door bevaarbare waterlopen

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Gebiedsinrichting	Concept	Nationaal	Natte speelpolders - speeluitwaarden	Analoog aan de Speelbossen van Staatsbosbeheer wordt nu door SBB en het Kenniscentrum Recreatie een concept ontwikkeld voor natte speelpolders - speeluitwaarden. Hierin staat beleving van de recreant (kinderen) centraal. Alles mag: zoals spelen in de modderpoelen, zelf (mini)dijken bouwen, zwemmen, varen, etc. Belangrijk zijn de risico's op het gebied van waterkwaliteit en veiligheid. En natuurlijk, hoe organiseer je een zekere economische spin off (entre betalen of horeca neerzetten)
Watersport gerelateerd	Gebiedsinrichting	Gerealiseerd	Engeland	Regionale strategische plannen	Environment Agency begeleidt strategische planvorming voor waterrecreatie op regionaal niveau. Voor verschillende regio's is het aanbod van water en de toegankelijkheid voor de recreant in kaart gebracht. Het idee is dat door op regionale schaal te werken, mogelijkheden voor waterrecreatie optimaal benut kunnen worden
Watersport gerelateerd	Gebiedsinrichting	Gerealiseerd	Duitsland	Xanten	Xanten is tijdens een interview genoemd als locatie waar van alles en voor iedereen wat te beleven is: waterskien, wakeboarden, zeilen, surfen, duiken, varen, vlottochten (vloten voor 20 of 30 personen, die met tafels, banken, parasols en een muziekinstallatie voorzien zijn), jachthaven, strand met springtorens, eilanden en een openlucht golfbad.
Duurzaamheid	Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Concept	Nationaal	Alternatieve vorm voortstuwing pleziervaart	mogelijkheden worden onderzocht om de brandstofceltechnologie te introduceren als alternatieve vorm van voortstuwing in de pleziervaart. Hierbij zal niet alleen aandacht zijn voor technische aspecten en kosten, maar ook voor veiligheid en de logistiek van bevoorrading. Voor de korte termijn gaat het om zuiniger, stillere en schonere motoren, o.m. door toepassing van hybride voortstuwing (elektrisch en fossiel).
Duurzaamheid	Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Gerealiseerd	Nationaal	Electrisch Varen (Boot Greenline 33 Hybrid)	Boot die minder CO2 uitstoot veroorzaakt. Daarnaast veroorzaakt hij in de jachthaven of bij de ankerplaats geen uitlaatgassen, lawaai of golven

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Duurzaamheid	Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Concept	Nationaal	Energie efficiënte catamaran	Vertrouwelijk, meer informatie op te vragen bij Kenniscentrum Recreatie
Duurzaamheid	Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Gerealiseerd	Zweden	Milieucertificaat voor pleziervaartuigen	Milieulabel voor pleziervaartuigen. Dit label is gebaseerd op een aantal technische eisen op milieugebied. Het gaat bijvoorbeeld om de hoeveelheid uitlaatgassen per gevaren mijl en per draaiuur. Hoe meer technische milieuvriendelijke toepassingen en hoe schoner de motor, hoe hoger het label. Vergelijkbaar met de labels die we kennen van witgoed, auto's en isolatiewaarden van huizen
Duurzaamheid	Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Gerealiseerd	Nationaal, Weerribben	Ottersloep	De aluminium boten zijn speciaal ontworpen voor de ondiepe vaarwateren van De Weerribben en De Wieden. Door de elektrische aandrijving geniet u nog meer van de natuur om u heen. Iedere Ottersloep is 7,50 meter lang en telt zes zitplaatsen. Een keukenblokje en gps-routebegeleiding behoren tot de standaarduitrusting van de sloepen. De opklapbare buiskap biedt bescherming tegen een plotselinge regenbui. Kijken op routekaarten is met de Ottersloep niet meer nodig. De gps-routebegeleiding toont de precieze vaarroute.
Duurzaamheid	Inspelen op duurzame ontwikkelingen	Concept	Nationaal	water zuiveren aan boord	We ontwikkelen een integrale watertechnologie die aan boord van plezierjachten oppervlaktewater kan zuiveren tot drinkwater en afvalwater tot loosbaar water
Watersport gerelateerd	Inspelen op trends	Gerealiseerd	Engeland	Blue Gym	Blue Gym is een campagne met veel verschillende activiteiten (de Blue Mile, strand activiteiten voor kinderen, Wild zwemmen, enz.), ontworpen om mensen actief gebruik te laten maken van de kust of ander water. De Blue Mile is een nieuw grootschalig evenement waarbij iedereen uitgenodigd wordt om in een eigen gekozen sport (zwemmen, kanoën, roeien, etc) een mijl over, in of langs het water af te leggen. Het idee is om meer mensen kennis te laten maken met watersport en met de omgeving.

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Inspelen op trends	Gerealiseerd	Nationaal	FlexYachts	FlexYachts biedt, met het concept Fractional Sailing, sinds kort een aantrekkelijk alternatief voor het bezit van een eigen jacht. In de VS en Engeland is Fractional Sailing al jaren een groot succes. Je kan heerlijk zeilen op een 'eigen' droomjacht, voor een fractie van de kosten van werkelijk bezit. In dit concept deel je het jacht met maximaal zeven andere zeilers. Daarvan is één de eigenaar. Hierdoor zijn de kosten voor alle gebruikers veel lager dan bij een jacht in eigen bezit.
Watersport gerelateerd	Inspelen op trends	Gerealiseerd	Zweden	Kayakvissen	Veel roeiers zijn ook geïnteresseerd in de sportvisserij als een manier van recreatie. Dus waarom niet peddelen en vissen combineren? Kajakvissen is een gigantische hype op de Amerikaanse markt die nu aan het overwaaien is naar Europa. Kajakvissen is niets anders dan het vissen vanuit de kajak. De viskajak is speciaal ontworpen voor de hengelsporter. Er zijn diverse modellen die bestaan uit Sit On Top (SOT) modellen en Sit Inside modellen.
Watersport gerelateerd	Inspelen op trends	Concept	Nationaal, Grevelingen	Watersportcentrum Open Boten	Watersportcentrum Open Boten Grevelingendam - Het centrum speelt in op de toenemende vraag naar open boten. Volgende activiteiten worden hier aangeboden: stalling open boten, dagrecreatie voor het hele gezin, zeilevenementen, accommodatie voor overnachtingen, uitbreiding en verplaatsing van de (jeugd)zeilschool
Duurzaamheid	Inzamelen afvalwater	Concept	Nationaal	Beerotter, onderweg naar duurzame waterrecreatie	Het gaat om het inzamelen van afvalwater met een, nieuw te ontwikkelen, mobiele (varende) installatie, genaamd de BeerOtter. Een haalbaarheidsonderzoek is nodig, omdat op dit moment geen overtuigende werkwijze voorhanden is om het probleem van vuilwaterinzameling ten behoeve van watersporters in de praktijk uit te voeren.
Duurzaamheid	Inzamelen afvalwater	Gerealiseerd	Verenigde Staten	(Mobiele) vuilwaterinzamelingsboot	In de Verenigde Staten is het al jaren verboden om afvalwater te lozen. In verschillende havens zijn daarom mobiele vuilwaterinzamelingspunten- of boten die het voor de recreant nog makkelijker maken. Ook in Nederland wordt nu een haalbaarheidsonderzoek gedaan naar een nieuw te ontwikkelen, mobiele (varende) installatie om vuilwater in te zamelen (de Beerotter).

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Duurzaamheid	Inzamelen afvalwater	Gerealiseerd	Nationaal	vuilwatersysteem YOSS	Innovatieve vuilwatersysteem voor jachthavens, is reukloos en spatvrij. De slang, weggewerkt in een luikje in de afmeersteiger, even uittrekken, de snelkoppeling in de uitlaat op het voordek plaatsen – en zuigen maar. In nog geen anderhalve minuut slurpte de vacuümpomp de tank aan boord met fecaliën en vuilwater leeg.
Watersport gerelateerd	Inzet op doelgroep minder validen	Gerealiseerd	Verenigde Staten	EZ Launch – Kayak and Canoe Station	Duurzaam systeem om op makkelijke manier in/uit te stappen in kano's/kayaks. Speciaal voor ouderen en minder validen geschikt. Het systeem is modulair opgebouwd, wat betekent dat het aan elke kade/oever kan worden gemonteerd. Het systeem is ontworpen voor extreme weersomstandigheden en kan daardoor het gehele jaar door gebruikt worden.
Watersport gerelateerd	Inzet op doelgroep minder validen	Concept	Nationaal	Minder valide watersporters	Profilering dat je toegankelijk bent voor mensen met een fysieke beperking
Watersport gerelateerd	Inzet op doelgroep minder validen	Concept	Nationaal, zeeland	Zeilen voor mensen met een beperking	Plan om een zeilprogramma te realiseren voor mensen met een fysieke beperking. Hiervoor zullen onder andere 4 nieuwe zeilboten worden aangeschaft die volledig zijn ingespeeld op deze doelgroep.
ICT en Communicatie	Kennisdeling	Gerealiseerd	Nationaal	Battle of concepts	Interactieve manier om innovatieve ideeën bij ondernemers/organisaties te achterhalen en te stimuleren
ICT en Communicatie	Kennisdeling	Gerealiseerd	Nationaal, zeeland	Spiegels voor toerisme	Zeeuwse website met veel informatie en praktijkvoorbeelden voor ondernemers met plannen/ideeën. Veel ondernemers zijn op zoek naar innovaties die een stap verder gaan en die hun bedrijf ook op de lange termijn aantrekkelijk houden. Deze website biedt ondernemers inspiratie om op zoek te gaan naar kansen en mogelijkheden om te innoveren voor hun bedrijf. Maar ook om mee te denken bij innovaties van collega-ondernemers.
Watersport gerelateerd	Samenwerking/arrangementen	Gerealiseerd	Duitsland	classificering jachthaven Duitsland	Criteria om jachthavens te classificeren, zodat voor toeristen duidelijk is wat ze in bepaalde havens kunnen verwachten qua kwaliteit/voorzieningen
Watersport gerelateerd	Samenwerking/arrangementen	Concept	Nationaal, zeeland	Zeeland als merencruisebestemming	

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Samenwerking/arrangementen	Gerealiseerd	Duitsland	Gelbe Welle	De Gelbe Welle (gele golf) is een specifiek aanwijzing- en bewegwijzeringsstelsel dat zich op het water bevindt en de verbinding vormt tussen toerisme op het water en op het vasteland. Het stelsel informeert de watertoerist over aanlegmogelijkheden, ligplaatsen voor gasten, service-aanbiedingen, bezienswaardigheden en verdere diensten. De Gelbe Welle is aanwezig in Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Noordrijn-Westfalen en Beieren.
Watersport gerelateerd	Samenwerking/arrangementen	Gerealiseerd	Schotland	Sail North Scotland	Samenwerking tussen diverse Schotse havens om zeilen te promoten. De samenwerking zorgt er voor dat er eenvoudig ligplaatsen kunnen worden gereserveerd, dat er advies wordt gegeven over weersomstandigheden en getijden en dat er suggesties worden gedaan voor de af te leggen routes.
Watersport gerelateerd	Samenwerking/arrangementen	Gerealiseerd	Nationaal, zeeland	SchouwenDuivelandPas	De SchouwenDuivelandPas, ontstaan door samenwerking tussen het bedrijfsleven, de gemeente en maatschappelijke organisaties, wordt uitgedeeld aan de gasten van de deelnemende recreatieverblijven. Zij kunnen er een week gratis met het openbaar vervoer mee reizen en hebben gratis toegang tot musea. Ook biedt de pas sportieve kortingen en kortingen op arrangementen.
Watersport gerelateerd	Samenwerking/arrangementen	Gerealiseerd	Nationaal, zeeland	Seven Sisters	De Seven Sisters is een samenwerkingsverband van Zeeland's mooiste havens. Onder het motto da's 100% genieten met 25% korting, bieden wij passanten 25% korting op één overnachting bij inlevering van het betalingsbewijs
Watersport gerelateerd	Samenwerking/arrangementen	Concept	Nationaal, Zuidwestelijke Delta	Varen met een pistekaart	Een pistekaart die varende toeristen kunnen gebruiken voor hun tocht door de Delta, naar het voorbeeld van een skipistekaart. Daarnaast wordt een netwerk samengesteld van jachtverhuurbedrijven die samen hun product beter gaan vermarkten.
Watersport gerelateerd	Seizoensverlenging	Afgeleid	Nationaal, Slagharen	dynamisch prijsbeleid	De entreprijs kan per dag verschillen, afhankelijk van de bezetting die dag, de verwachte drukte en het aantal dagen voor aankomst. Het dynamisch prijsbeleid biedt de oplossing voor het probleem van pieken en dalen waar de dagrecreatie mee kampt.

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Seizoensverlenging	Afgeleid	Nationaal, Tegelen	Goedweergarantie	Speelpark Klein Zwitserland werkt met een goedweergarantie. Zijn de vooruitzichten voor de geplande dag ongunstig, dan is een telefoontje voldoende om de afspraken te verzetten naar een andere dag, of desnoods geheel te annuleren. Zijn alleen toegang en horeca besproken, dan geldt de goedweergarantie tot op de dag zelf. Aan de annulering of wijziging zijn geen kosten verbonden
Watersport gerelateerd	Verbinding Water <-> Land	Gerealiseerd	Nationaal	Boat & Breakfast kaart	De ene zijde van de kaart omschrijft een selectie van eigenzinnige hotels aan het water waar u kunt overnachten om de volgende dag weer uitgerust verder te varen. Afmeren op een veilige plek kan voor of nabij de beschreven hotels. De andere zijde van de kaart biedt u een aantal speciale vaartochten die zijn geselecteerd uit de succesvolle reeks vaargidsen van Uitgeverij de Amsterdamse Vaargids. Friese editie al in de maak?
Watersport gerelateerd	Verbinding Water <-> Land	Gerealiseerd	Australië	Ferry arrangement	Een groep mensen vertrekt s morgens van punt A met de boot naar punt B (haven) waar ze kunnen recreëren, 's middags gaan ze met een historisch treintje terug naar punt A. Een andere groep doet de route precies andersom, eerst met de trein en dan met de boot terug.
Watersport gerelateerd	Verbinding Water <-> Land	Gerealiseerd	Spanje en Portugal	Informatie over lokale voorzieningen	In Noord-Spanje en Portugal (incl Madeira en Canarische Eilanden) in de havens boekje met info over haven en dorp, incl plattegrond en waar wat te krijgen is, bv brood, supermarkt, gas, benzine/diesel, scheepsbenodigdheden, autoverhuur, ook evenementen etc. etc. Op reis ben je daar nu eenmaal de meeste tijd aan kwijt
Watersport gerelateerd	Verbinding Water <-> Land	Gerealiseerd	Engeland	Surfbus	Een bus die het voor bewoners en toeristen mogelijk maakt om met watersportuitrusting (bijv. surfplanken) gebruik te maken van het openbaar vervoer. Voorziet in vermindering van autogebruik (files en CO2 uitstoot).
Watersport gerelateerd	Verbinding Water <-> Land	Gerealiseerd	Duitsland	verbinding haven - achterliggend land	Vanaf de veerboot op het Duitse Waddeneiland Borkum is het nog zo'n vijf kilometer naar het dorp Om in het dorp te komen, hebben de Duitsers een uitstekende oplossing bedacht: een treintje waar je op vertoon van de bootkaart gratis mee kunt reizen. De Borkumer Kleinbahn is niet alleen erg handig, maar ook een toeristische attractie

					van de eerste orde. Op sommige dagen wordt zelfs met een stoomtrein gereden. En er zijn meer Duitse Waddeneilanden waar een eenvoudig treintje rijdt: Langeoog en Wangerooge. In het verleden hebben zelfs bijna alle Duitse eilanden een trein gehad. Veel daarvan zijn in de tweede helft van de vorige eeuw verdwenen.
Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Watersport gerelateerd	Verblijfsaccommodaties	Concept	Nationaal, Grevelingen	Floating Ark (Fark)	varen en recreëren op een privé-eiland. Het varende vakantiehuis bestaat uit een combinatie van watersport met verblijfsrecreatie, waarbij natuurbeleving een belangrijke rol speelt.
Watersport gerelateerd	Verblijfsaccommodaties	Gerealiseerd	Nationaal	Vlotkamperen	Vlotkamperen gebeurt zowel op een stilliggend (duurzaam gebouwd) vlot als op een varende vlot, aangedreven door een elektrische fluistermotor. De varende vlotten worden sinds vorig jaar gebouwd. Het vlot wordt verhuurd aan maximaal drie mensen. Ze krijgen matrasjes, stoeltjes en een kookgasje mee 'aan boord'.
Watersport gerelateerd	Verblijfsaccommodaties	Afgeleid	Nationaal	Trekkershut	Overnachtingplaatsen voor zeilers op kleine bootjes
Watersport gerelateerd	Verblijfsaccommodaties	Concept	Nationaal, Waddenzee	Waddendobber	klein verblijf met een doorsnede van 7.5 meter en twee verdiepingen voor vier personen in de vorm van een dobber, bedoeld voor een paar dagen logeren op het wad.
Watersport gerelateerd	Verblijfsaccommodaties	Gerealiseerd	Nationaal, Eersel	watertent	Op een plateau boven het water staat een volledig ingerichte tent met 4 bedden, een klein gasstel, een vuurschaal om te barbecueën en een hangmat om lekker te luieren. Een zonnepaneel zorgt voor de verlichting op de oever en in de tent. Aan de reling hangen kaarslampen
ICT en Communicatie	WiFi	Gerealiseerd	Portugal	Gratis WIFI	Porto Santo en in Funchal een dorp/stadswijde dekking met gratis WiFi!
ICT en Communicatie	WiFi	Gerealiseerd	Antwerpen	WIFI netwerk havens	Recreanten kunnen gebruik maken van WIFI netwerk in de haven

Vervolg tabel 2: Longlist

Hoofdthema	Categorie	Fase	Herkomst	Naam	Korte beschrijving
Overig	Bestuurlijke concepten	Gerealiseerd	Nationaal	Tijdelijk anders bestemmen / regelluw bestemmen	Dit zijn bestuurlijke concepten, waarbij gebieden die bestemd zijn voor waterberging (met langlopende ruimtelijke claims) tussentijds anders (lees: recreatief) bestemd kunnen worden. Deze bestuurlijke concepten kunnen innovaties mede mogelijk maken. regelluw bestemmen zou een concept kunnen zijn waar je gebieden de ruimte geeft om zich te ontwikkelen, zonder teveel regeldruk. Eilanden kunnen zich hiervoor goed lenen.
Overig	Overig	Gerealiseerd	Zweden	Waterkwaliteit	In Vaxjo, in het zuiden van Zweden, was het water jarenlang ernstig vervuild door zware industrieën in de nabije omgeving. Om deze vervuiling tegen te gaan is een nieuwe waterzuiveringsinstallatie gebouwd waarbij het water op een zo duurzaam mogelijke manier wordt gezuiverd. De meren zijn nu weer schoon en er wordt volop gerecreëerd

Bijlage 3a Toetsingscriteria

Tabel 3a: Toetsingscriteria.

De verschillende kleuren geven aan onder welk groep de toetsingscriteria zijn samen te vatten. (blauw: criteria afgeleid van doelen Friese Merenproject, oranje: draagvlak onder de R&T sector, groen: overige criteria). Bij een score van 1 punt betekent het dat het voorbeeld voldoende scoort op het desbetreffende toetsingscriteria. Scoort een voorbeeld 2 punten dan scoort het goed tot zeer goed op het desbetreffende toetsingscriteria. Staat er in de scoretabel van bijlage 3 geen score ingevuld dan betekent dit dat het voorbeeld onvoldoende scoort op het desbetreffende criteria. Een voorbeeld kan per criterium op maar één aspect scoren

ode	Toetsingcriteria	Voorbeeld scoort voldoende	Voorbeeld scoort goed tot zeer goed
A	Mate van innovatie	1	2
B	Bijdrage duurzame ontwikkeling		
1	<i>Verduurzaming materiaal</i>	1	2
2	<i>Energiebesparing</i>	1	2
3	<i>Elektrisch varen</i>	1	2
4	<i>Landschappelijke kwaliteit</i>	1	2
C	Bijdrage stimuleren bestedingen aan de Friese Wal		
5	<i>Verbeteren waterfronten</i>	1	2
6	<i>Uitbreiden (passanten)ligplaatsen</i>	1	2
7	<i>Voorzieningen voorgezinnen, zoals strandjes en speelplekken</i>	1	2
8	<i>Stimuleert toerisme en/of verblijfsrecreatie</i>	1	2
9	<i>Verbinding wal met achterliggend land</i>	1	2
D	Bijdrage stimuleren werkgelegenheid	1	2
E	Bijdrage verbeteren infrastructuur	1	2
F	Bijdrage imago FM		
10	<i>Naamsbekendheid</i>	1	2
11	<i>Regionale beeldvorming</i>	1	2
G	Bijdrage vergroten diversiteit/kwaliteit waterrecreatie aanbod FM		
12	<i>Facilitaire diensten</i>	1	2
13	<i>Watersportfaciliteiten</i>	1	2
14	<i>ICT-diensten</i>	1	2
H	Inspelen op trends		
15	<i>Vergrijzing</i>	1	2
16	<i>Gedifferentieerd aanbod</i>	1	2
17	<i>Toename gebruik digitale diensten</i>	1	2
18	<i>Klimaatverandering</i>	1	2
19	<i>Aandacht voor milieu, groen</i>	1	2
20	<i>Beleving & avontuur</i>	1	2
I	Marktgereedheid product	1	2
J	Mate van uitvoerbaarheid	1	2
K	Mate van draagvlak ondernemers R&T branche*	1	2
L	Mate van draagvlak Watersportverbond	1	2
M	Mate van draagvlak HISWA	1	2

* Het betreft hier de gemiddelde score van de vier geïnterviewde ondernemers

Bijlage 3b Scoretabel

Tabel 3a: De scores in de kolommen K, L, en M betreffen scores die zijn toegekend aan de subcategorieën en niet specifiek aan het voorbeeld. Dit komt omdat tijdens de consultatie van de R&T sector de geïnterviewden gescoord hebben op subcategorieën niveau en niet op voorbeeldniveau.

Categorie	Nr.	Voorbeeld	Score																				Totaal score	FM Score	R&T score								
			A	B				C					D	E	F		G			H						I	J	K	L	M			
				1	2	3	4	5	6	7	8	9			10	11	12	13	14	15	16	17				18	19	20					
Duurzame haven	1	Duurzame haven van de toekomst	2		2			2								2							2		1		2	2	1	16	6	5	
	2	Duurzame steiger (Engeland)	1	2																			2		2	2	2	2	1	14	3	5	
Inzamelen afvalwater	3	Poepslurpboot jachthavens (USA)	2													2									2	2		2		10	2	2	
Inspelen op duurzame ontwikkelingen	4	Elektrisch varen	2			2											2						2		2		1			11	4	1	
	5	Milieucertificaat pleziervaartuigen (Zweden)	2		2										2								2		2		1			11	4	1	
Digitale diensten	6	Digitale diensten (Venetië)	1														2				2				2	2		2		11	1	2	
	7	HOBS (Nederland)	2														2				2				2	2		2		12	2	2	
Kennisdeling	8	Spiegels voor toerisme (Zeeland, Nederland)	2																						2		1		1	6	2	2	
Wifi	9	WIFI (België, Portugal)															1				2				2	2	2	2	1	12	0	5	

Vervolg score tabel

Categorie	Nr.	Voorbeeld													Score																				Totaal score	FM Score	R&T score
			A	B				C					D	E	F		G			H					I	J	K	L	M								
				1	2	3	4	5	6	7	8	9			10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20												
Wifi	9	WIFI (België, Portugal)															1			2				2	2	2	2	1	12	0	5						
Attracties & voorzieningen	10	Vispassage voor kano's (Engeland)	2				2						2				2							2	2	2	2	1	2	19	6	5					
	11	Ancora Marina (Duitsland)	2					2								2								2		2	1	2	13	4	5						
	12	Der Tidenkieker (Duitsland)	1								2					2							2	2	2	2	1	2	16	3	5						
	13	Drijvend zwembad (Berlijn)	2					2								2			2					2		2	1	2	15	4	5						
	14	Flottielje zeilen (Middellandse zee)	1								1					2								2	2	2	1	2	13	2	5						
	15	Kanoroutes Noord-Ierland	1								2					2								2	2	2	1	2	14	3	5						
	16	Kunstroute (Vlaanderen)	2								2				2		2							2	2	2	1	2	17	4	5						

Vervolg score tabel

Categorie	Nr.	Voorbeeld												Score															Totaal score	FM Score	R&T score		
			A	B				C					D	E	F		G			H					I	J	K	L				M	
				1	2	3	4	5	6	7	8	9			10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20								
Attracties & voorzieningen	17	Mooring (Engeland)	1				2									2								2	2	2	2	1	2	16	3	5	
	18	Tahko kano- en roei evenement (Finland)	2							2				1			1								2	2	2	1	2	15	4	5	
	19	Vlotvaren (Zweden)	1													2								2	2	2	2	1	2	14	1	5	
Gebieds Inrichting	20	Lausitzer Seenland (Duitsland)	2				?	2					2			1		2			2				2			1		1	15	6	2
	21	Regionaal strategische planvorming (Engeland)						2																	2			1		1	6	2	2
	22	Xanten (Duitsland)	1					2					2				2			2					2			1		1	13	5	2
Inspelen op trends	23	Blue Gym Manifesto (Engeland)	2											1			2						2		2	2		1	1		13	2	2
	24	Kajakvissen (Zweden)	2								2						2							2	2	2		1	1		14	4	2

Vervolg score tabel

Categorie	Nr.	Voorbeeld													Score														Totaal score	FM Score	R&T score			
			A	B					C					D	E	F		G			H						I	J				K	L	M
				1	2	3	4	5	6	7	8	9			10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20									
Inzet op doelgroep minder validen	25	Aparte voorziening instapmogelijkheid ouderen/invaliden voor kano's (USA)	1													2		2							2	2			1	10	1	1		
samenwerking & arrangementen	26	Gelbe welle (Duitsland)	2					2							2										2		2	2	2	14	4	6		
	27	SAIL North Scotland (Schotland)								2					2										2	2	2	2	2	14	2	6		
	28	Schouwen Duiveland pas	2								2				2										2	2	2	2	2	16	4	6		
Seizoensverlenging	29	Dynamisch prijsbeleid	2							1															2	2				7	3	0		
	30	Goed weer garantie	2							1															2	2				7	3	0		
Verbinding water-en-land	31	Ferry arrangement (Australië)	2								2					2									2	2	2	2		14	4	4		
	32	Informatieboekje lokale voorzieningen in havens verkrijgbaar (SP, P)	1									2													2	2	2	2		11	3	4		

Vervolg score tabel

Categorie	Nr.	Voorbeeld												Score															Totaal score	FM Score	R&T score		
			A	B					C					D	E	F		G		H						I	J	K				L	M
				1	2	3	4	5	6	7	8	9			10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20								
Verbinding water-en-land	33	OV Wadden achterliggende land (Duitsland)	2		1						2					2									2	2	2	2		15	5	4	
	34	Surfbus (Engeland)	2		1						2					2									2	2	2	2		15	5	4	
Verblijfs-accommodaties	35	Vlotkamperen (Almere, De Heen)	2			2					2						2							2	2	2	1		2	17	6	3	
Waterkwaliteit	36	Verhogen waterkwaliteit door bestrijding fosfaat problematiek (Zweden)	2														2								2					6	2	0	
Bestuurlijk concept	37	Regelluw bestemmen (wild recreëren)	2														1													3	2	0	

Bijlage 4 Overzicht resultaten consultatie R&T sector

Tabel 4: Beoordeling recreatie- en toerisme sector. K= ondernemers, L=Watersportverbond en M= HISWA Toelichting
beoordeling ++ = heel interessant, + = Interessant, +/- = neutraal, - = niet interessant en -- = totaal ondenkbaar

Subcategorie	K	L	M	Opmerkingen		
Samenwerking & arrangementen	++	++	++	Mogelijke knelpunten door tegenstrijdige belangen	Gebiedseigen watersportsters vallen niet onder de doelgroep	
Duurzame haven/materiaal	++	++	+	Door hoge kosten alleen interessant bij vervanging en reparaties en nieuwbouw	Watersportverenigingen hebben geen geld om aan verduurzaming havens bij te dragen	
Wifi	++	++	+	Ondernemers zien WIFI eerder als voorziening die 'logisch' volgt op de ontwikkelingen op het gebied van internet dan een echte innovatie. Het gebeurt al op kleine schaal en de meeste ondernemers zijn van plan om WIFI te verschaffen. Om deze reden scoort WIFI hoog op draagvlak		
Attracties & voorzieningen	++	+	++	Gebiedseigen watersportsters vallen niet onder de doelgroep		
Verbinding water-en- land	++	++	-	Ondernemer ziet zichzelf niet als exploitant.	Ondernemer is eerste contact met mensen in haven. Zij kunnen een rol spelen in de informatievoorziening	Kansen voor aansluiten vaarroutes op fietsknooppunten
Verblijfsaccommodaties	+	--	++	Nadeel, inpassing landschap is vaak onvoldoende, doet afbreuk aan landschappelijke waarde	Gebiedseigen watersportsters vallen niet onder de doelgroep. Kajuitboot wint aan populariteit t.o.v. open boten	

Subcategorie	K	L	M	Opmerkingen		
Gebiedsinrichting	+	+/-	+	Biedt mogelijkheden aantrekken jongeren doelgroep, wellicht bij passanten havens		
Inspelen op trends	+	+	-	Gebiedseigen watersportsters vallen niet onder de doelgroep		
Kennisdeling	+	-	+	Voorwaarde dat kennis toegankelijk is voor alle ondernemers en niet alleen voor de grote bedrijven die de capaciteit hebben om hier mankracht voor vrij te maken	Voorwaarde dat initiatief wordt gefinancierd door overheidsinstelling	
Digitale diensten	-	++	-	Voor meeste havens geen direct profijt. De vraag hiernaar is onduidelijk. Ondanks huidige aanbod is gebruik ervan niet groot	Gebiedseigen watersportsters vallen niet onder de doelgroep	
Inzamelen afvalwater	--	++	--	Duur en overbodig. Afvalwaterpunten in havens is voldoende, mits de uitbreiding van het huidige aanbod doorgaat	Goed initiatief, service verhogend, recreant hoeft de haven niet meer in	
Inspelen op duurzame ontwikkelingen	+	-	+/-	Een voorwaarde voor toepassing toekomst is dat techniek aanzienlijk verbeterd voordat het interessant wordt voor ondernemer in te spelen op deze markt.	Sprake van vergrijzing, oudere mensen gaan geen nieuwe boot aanschaffen. Op het moment van nieuwkoop is aspect duurzaamheid pas interessant. Electrisch varen is alleen interessant voor verhuur niet om zelf te kopen	Kans: speel in op materiaal dat wordt aangewend bij opknappen en repareren boot
Inzet op doelgroep minder validen	+/-	--	+	Faciliteiten invaliden moeten geïntegreerd worden in bestaande praktijk. Geen aparte aandacht nodig		
Bestuurlijk concept	+/-	--	-	Tijdelijkheid' is niet aantrekkelijk voor ondernemer en watersporter		
Seizoensverlenging	--	--	-	Brengt risico mee voor de ondernemer, daarnaast is lengte het seizoen te beperkt.		

Bijlage 5 Gebiedsbeschrijving

Deze bijlage geeft een kort overzicht van de watersportgebieden in diverse Europese landen. De eerste paragraaf geeft van zestien landen vergelijkbare gegevens over o.a. het aantal werknemers in de watersport, het aantal jachthavens en de hoeveelheid wateroppervlak. Deze gegevens zijn afkomstig van een jaarlijks Europees statistisch onderzoek dat wordt uitgevoerd door International council of Marine Industry Associations (Icomia).

De overige paragrafen geven voor een negental landen een korte beschrijving van watersportmogelijkheden in het betreffende land. Wanneer specifieke (economische) gegevens bekend zijn, zijn deze ook opgenomen.

Tabel 5a: Watersportgegevens Europese landen

Land ⁴	# werknemers ⁵	# personen per boot (eigendom) ⁶	# jachthavens	# aanlegplaatsen	# open moorings	# scheepshellingen	# km kustlijn	Oppervlakte (km ²) meren/rivieren ⁷	# zeilboten in eigendom	# motorboten in eigendom
Denemarken	n.a.	n.a.	250	n.a.	n.a.	n.a.	7.314	4.000	n.a.	n.a.
Duitsland	21.800	186	2.667	n.a.	n.a.	n.a.	3.624	8.090	195.000	190.000
Engeland	32.500	113	545	76.300	160.000	n.a.	17.381	3.250	212.305	94.805
Finland	n.a.	7	1.770	80.900		8.300	31.119	33.351	n.a.	n.a.
Frankrijk	45.000	130	404	170.387	63.456	630	5.500	1.400	141.847	n.a.
Griekenland	6.100	74	19	7.000	1.000	57	15.000	1.140	8.453	12.985
Ierland	8.000	157	23	6.336	1.600	30	9.000	800	n.a.	n.a.
Italië	28.000	97	105	128.000		1.600	7.375	7.210	13.684	n.a.
Nederland	17.100	31	1.137	186.000	n.a.	n.a.	451	7.652	193.000	187.000
Noorwegen	16.000	6	305	n.a.	n.a.	n.a.	53.200	17.000	58.000	270.000
Polen	6.500	544	1.262	80.200	n.a.	19	440	8.220	64.000	n.a.
Portugal	1.324	171	81	13.266	734	57	2.611	839	3.096	13.809
Spanje	12.000	228	372	122.949	n.a.	n.a.	7.880	5.240	16.760	137.810
Tsjechië	450	691	12	420	850	50	0	1.620	2.432	2.262
Zweden	5.000	12	1.500	100.000	100.000	> 1000	8.000	40.000	98.150	804.200
Zwitserland	1.500	77	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	0	1.196	32.224	60.397

Bron: Icomia (International council of Marine Industry Associations) , Recreational Boating Industry Statistics, 2008

⁴ Gegevens uit 2008 (Frankrijk, Portugal, Duitsland en Polen uit 2007)

⁵ Geschat totaal van alle werknemers in boten-industrie, oa. producenten, charter maatschappijen, havenmeesters en travel agents.

⁶ Bevolkingsaantal / # boten in eigendom

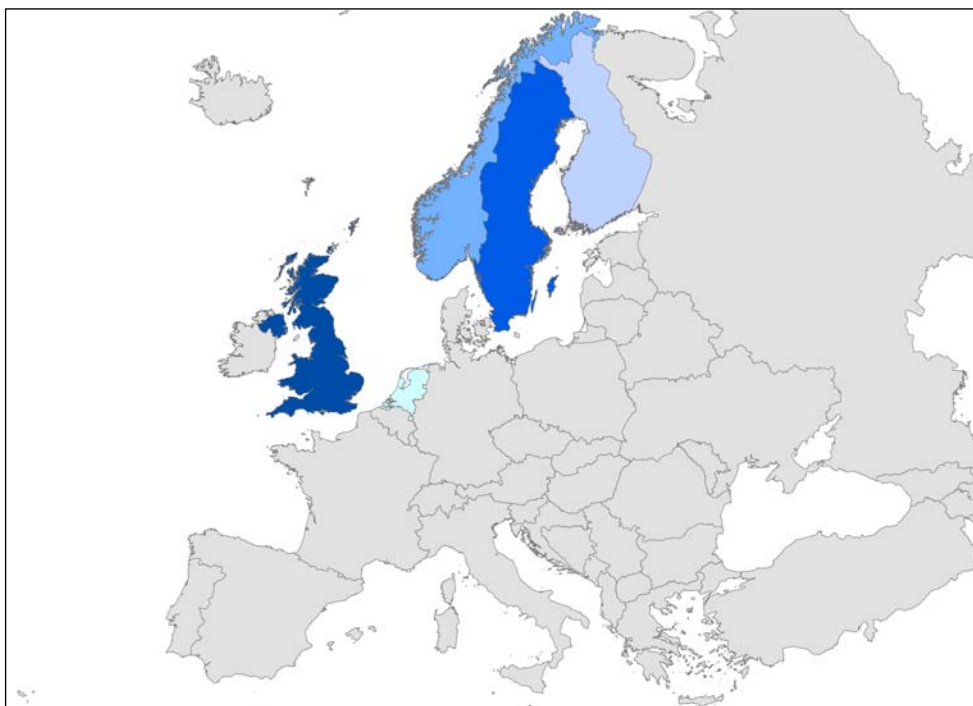
⁷ Geschikt voor recreatie

Een eenvoudige vergelijking tussen de landen uit de tabel is gemaakt door de landen op vijf verschillende criteria te 'ranken':

- Aantal werknemers (laagste = 1, hoogste = 10)
- Aantal personen per boot (hoogste = 1, laagste = 10)
- Aantal jachthavens (laagste = 1, hoogste = 10)
- Aantal aanlegplaatsen + open moorings (laagste = 1, hoogste = 10)
- Aantal km kust + oppervlakte meren/rivieren (laagste = 1, hoogste = 10)

Ter illustratie: Frankrijk scoort een 10 op het aantal werknemers, maar slechts een 2 op het aantal personen per boot. Wanneer deze scores bij elkaar worden opgeteld, levert dit de volgende top 5 aan 'top watersportlanden'

- 1 Engeland
- 2 Zweden
- 3 Finland
- 4 Noorwegen
- 5 Nederland

Engeland

Beschrijving⁸

Met bijna nergens meer dan vijftig mijl van de zee, is Engeland van oudsher een zeevarende natie met grootste zeilers en navigators in de geschiedenis. Ook in de recente geschiedenis behoorden de Britse cruisejachten tot de eerste jachten die overal ter wereld voeren. Zeilen is een nationaal tijdverdrijf in Groot-Brittannië en het aandeel van jachten per hoofd van de bevolking behoort tot de hoogste in de wereld.

De meest populaire vaargebieden zijn:

- de Solent, zeestraat die het eiland Wight scheidt van Engeland
- East Anglia (Zuid-oost Engeland)
- Zuidkust Engeland
- Westkust van Schotland

De Britse eilanden zijn een enorm zeilgebied met veel variatie, met als grootste nadeel de weersomstandigheden. De meeste bezoekende jachten komen naar de zuidkust, waar een overvloed aan faciliteiten is (met de daarbij behorende drukke havens). De Zuid-Oostkust omvat veel beschutte natuurlijke havens en dorpen die voorzien in de behoeften van recreatieve zeilers. Het gebied is aantrekkelijk voor zowel de binnenlandse als buitenlandse toerist. De regio is ook bekend om een aantal internationale evenementen, zoals Cowes Week.

Afmeervoorzieningen in Engeland variëren zowel in kwaliteit en beschikbaarheid. Er zijn ongeveer 150 speciaal gebouwde jachthavens verspreid over de kust van Groot-Brittannië en Noord-Ierland. De meeste jachthavens hebben een aantal ligplaatsen voor bezoekende jachten.

Feiten en cijfers

Heel Engeland

Tabel 5b

# havens ^{9,10}	236 havens aan de kust, 227 havens binnenland
# ligplaatsen ^{9,10}	49.000 aan de kust, 27.700 binnenland
Omzet ^{9,10}	113 miljoen pond (kust), 47 miljoen (binnenland)
Werkgelegenheid direct (indirect) ^{9,10}	1700 fte (kust, 22.000 indirect), 900 fte (binnenland, 10.000 indirect)
Waarde volgend uit werkgelegenheid ^{9,10}	69 miljoen pond (kust)
Aanverwante activiteiten ^{9,10}	600 lokale banen
Waarde volgend uit aanverwante activiteiten ^{9,10}	6.5 miljoen pond
Gross Value Added ^{9,10}	700 miljoen (kust), 155 miljoen (binnenland)

⁸ <http://www.noonsite.com/Countries/UnitedKingdom>

⁹ British marine Federation, Economic Benefits of coastal marinas, summary

¹⁰ British marine Federation, Economic Benefits of inland marinas, summary

# huishoudens met boot in eigendom (gem. aantal boten per huishouden) ¹¹	681.000 (van de 24.9 miljoen huishoudens - 135.000 kleine zeilboot (1.16) - 59.000 zeilboot (1.03) - 54.000 speedboot (1.07) - 54000 motorboot met kajuit (1.08) - 35.000 open motorboot (1.13) - 273.000 kano/kayak (1.64) - 148.000 overig
# boten in eigendom ¹¹	1.1 miljoen - 155.000 kleine zeilboot - 60.000 zeilboot - 57.500 speedboot - 59.000 motorboot met kajuit - 40.000 open motorboot - 118.000 surfplank - 448.000 kano/kayak - 120.000 overig
Omzet leisure, superyacht en small commercial marine industry ¹²	3.16 miljard pond (2008/2009), + 1.9% tov van 2007/2008 - o boten - 597 materiaal - 261 systemen - 1031 consumer services - 87 business services
FTE ¹²	34.300 (-2.5% tov 2007/2008) - 15.780 Manufacture - 4.456 transport - 13.081 consumer services - 1.000 business services

Specifiek voor Zuid-oost Engeland¹³

Tabel 5c

# (jacht)havens	99
# aanlegplaatsen	30.940
# overnachtingen	188.000 boten (575.000 mensen), 89% binnenlandse toeristen, 11% buitenlandse toeristen

¹¹ British marine Federation, Watersports and Leisure Participation Report 2009

¹² British marine Federation, UK Leisure, superyacht and small commercial marine industry, key performance indicators

¹³ A study of the size & economic impact of yachting tourism in the South East Region, 2003

# dagtoeristen	23.750 boten (72.500 mensen)
Seizoen	April – oktober, piek in juni, juli en augustus. Hoogste piek in augustus
Bestedingen binnenlandse toeristen	103 pond per dag (incl. overnachting) per boot. - 60%: liggeld, benzine, etc - 40%: eten, drinken, museabezoek
Bestedingen buitenlandse toeristen	171 pond per dag (incl. overnachting) per boot - 68%: liggeld, benzine, etc - 32%: eten, drinken, museabezoek
Besteding dagtoerisme	66 pond per dag per boot
Totale bestedingen	22.1 miljoen - 17.1 miljoen door binnenlandse toeristen - 3.5 miljoen door buitenlandse toeristen - 1.5 miljoen dagtoerisme
Werkgelegenheid	721 FTE - 559 obv binnenlandse toerisme - 110 obv buitenlandse toerisme - 52 obv dagtoerisme
Eigendom boten	91% eigen bezit, 9% huur, zeilschool, overig
Soort boten	75% zeilboten, 25% motorboten
Herkomst bezoekers	83% UK (57% vanuit zuidoost UK) 10% Nederland 2% Duitsland, België 1% Frankrijk

Kroatië

Beschrijving^{14,15,16}

Van Dubrovnik in het zuiden tot het schiereiland Istrië in het noorden, heeft Kroatië een lange kust (bijna 6000 km) met talloze baaien en meer dan 1000 eilanden. Kroatië is een van de belangrijkste vaarbestemmingen in de Middellandse Zee. Het is een bijzonder populaire bestemming voor Italiaanse motorboten, met name in augustus, en de vele jachthavens zijn in de middag dan ook vaak vol. Voorzieningen langs de gehele Kroatische kust zijn van een zeer goed niveau. Er zijn ongeveer 40 jachthavens langs de kust

Kroatië heeft zeer gunstige natuurlijke omstandigheden, zoals een grote zee gebied, meren, rivieren, een lange kustlijn, en een groot aantal eilanden en baaien geschikt voor recreatie. Ook klimatologische omstandigheden dragen bij aan de ontwikkeling van nautisch toerisme

¹⁴ <http://www.croatiatouristcenter.com/Nautical%20Tourism.htm>

¹⁵ <http://www.noonsite.com/Countries/Croatia>

¹⁶ Nautical tourism, the basis of the systematic development (2008)

*Feiten en cijfers***Tabel 5d**

# (jacht)havens ¹⁷	97
# aanlegplaatsen ¹⁸	21.160 (16.000 aan de kust)
Boten met vaste ligplaats ¹⁹	13.800 (2006) - 50% zeilboot, 45% motorboot - 35% uit Kroatië, 20% Oostenrijk, 18% Duitsland
Boten in transit ¹⁹	212.000 (2006) - 68% zeilboot, 29% motorboot - 33% uit Kroatië, 22% Italië, 13% Duitsland
# buitenlandse boten ¹⁷	55.000 (4.25% hoger dan in 2006) - 31% Duitsland - 24% Italië - 13% Oostenrijk - 11% Slovenië
# nautische toeristen ¹⁸	Ruim 800.000 290.000 buitenlandse toeristen (3.2% meer dan in 2006) groei nautisch toerisme 2x zo hoog als overig toerisme
Bestedingen toeristen ²⁰	72 euro per dag (in 2004) en 100 euro in 2007
Totale bestedingen ¹⁸	700 miljoen (10% van totale toeristisch inkomen)
Toekomstige aanleg havens/aanlegplaatsen ²⁰	15.000 extra plaatsen komende tien jaar op 15 nieuwe locaties
# charterbedrijven ¹⁸	928
Seizoen ¹⁹	Bijna 82% van bezoekers komt in de maanden juni tot september, top in juli en augustus
Herkomst bezoekers ¹⁹	21% Italië, 19% Duitsland, 16% Oostenrijk, 8% Kroatië

Zweden*Beschrijving²¹*

Aan de westkust loopt het meest aantrekkelijke vaargebied van de Noorse grens naar Göteborg, terwijl aan de oostkust de meest aantrekkelijke regio bij Stockholm (archipelago) en het gebied ten zuiden daarvan ligt. Naast deze kustgebieden zijn er verschillende binnenlandse wateren. De meest bekende is het Göta Canal, een mooie route die het mogelijk maakt met een jacht van de ene kant van Zweden naar de andere kant te varen, zonder de mast te hoeven inhalen. Mooie dorpjes en goede aanlegmogelijkheden maken de zuidkust een aantrekkelijke bestemming in Europa.

¹⁷ Tourism in figures 2008, Ministry of Tourism

¹⁸ <http://www.find-croatia.com/blog/nautical-tourism-in-croatia-zagreb-sport-and-boat-show-2008-update/>

¹⁹ nautical tourism potential in the Dalmatia Dubrovnik Region

²⁰ <http://www.e-brod.com/modules.php?name=News&file=article&sid=40>

²¹ <http://www.noonsite.com/Countries/Sweden>

Afmeerplaatsen zijn bijna overal beschikbaar. De meeste ligplaatsen behoren tot de Swedish Cruising maar kunnen ook gebruikt worden door buitenlandse bezoekers, hetzij voor een kort verblijf overdag of voor de nacht. Prive ligplaatsen kunnen ook gebruikt worden, de eigenaar kan een groene kaart achterlaten wat betekent dat de aanlegplaats gebruikt mag worden. Het seizoen start pas in juni en loopt tot september, de lange zomeravonden maken het korte seizoen toch aantrekkelijk.

*Feiten en cijfers*²²

Tabel 5e

# pleziervaartuigen (heel Zweden)	Ruim 1 miljoen
Omzet bootindustrie (heel Zweden)	1.7 miljard
Impact (heel Zweden)	30.000 mensen afhankelijk van boating
# aanlegplaatsen (west zweden)	80.000
# jachthavens (west zweden)	140
# overnachtingen cruiseschepen (west zweden)	3 miljoen
Omzet (west zweden)	56 miljoen Euro boot toerisme
Besteding per dag	22 euro (boating) 42 euro (camping) 102 euro (hotel) 59 Euro (vakantiepark) 74 euro (jeugdherberg)
Deelgebied "Marstrand" (bij Goteborg)	
Omzet	2.7 miljoen euro
# boten	42.000 boten bezoeken jachthaven, 126.000 toeristen (3 per boot)
Uitgaven	Horeca en supermarkt beide goed voor ca 20% van de uitgaven (samen ruim 1 miljoen euro)
Seizoen	Half juni - augustus
Wachlijsten	20.000 mensen willen eigen ligplaats

Spanje

*Gebiedsbeschrijving*²³

De meest aantrekkelijke natuurlijke vaargebieden van Spanje liggen in het noordwesten (Atlantische kust) en de Balearen. De Balearen zijn een van de meest aantrekkelijke vaargebieden in de Middellandse Zee. De afgelopen jaren heeft een enorme ontwikkeling in de jachthaven faciliteiten plaatsgevonden, zodat men nooit meer dan een paar uur

²² West Sweden Tourist Board, Economic impact of watertourism

²³ <http://www.noonsite.com/Countries/Spain>

varen verwijderd is van de volgende haven. Uitgebreide reparatie faciliteiten zijn alleen beschikbaar in de belangrijkste jachthavens. De voorzieningen op de Balearen zijn waarschijnlijk de beste van heel Spanje.

*Feiten en cijfers (2009)- Balearen*²⁴

Tabel 5f

# (jacht)havens	69 [Mallorca: 47, Menorca: 10, Ibiza: 9, Formentera: 3]
# aanlegplaatsen	20.883 [Mallorca: 14.700, Menorca: 2.526, Ibiza: 3.297, Formentera: 360]
# nautische toeristen	2003: 265.745 2008: 324.522 2009: 290.067 (10.6 % minder dan 2008)
Bestedingen toeristen	2003: 100 euro per persoon per dag 2008: 111 2009: 111
Totaal inkomen nautisch toerisme	2003: 380 miljoen 2008: 537 2009: 478 (11% minder dan 2008)
Cruise toerisme, # schepen/passagiers	2003: 677 / 920.000 2008: 717 / 1.315.000 2009: 642 / 1.240.000 (voorlopige cijfers)
Totaal inkomen cruise toerisme	2003: 59 miljoen 2008: 91 2009: 92 (2% meer dan 2008)

Italië

*Beschrijving*²⁵

Italië heeft meer dan 5000 km kustlijn. De oostkust is minder bedeed met toeristische trekpleisters, en daardoor minder populair bij toervaarders. De westkust is met veel natuurgebieden en bezienswaardigheden wel een populaire bestemming. De Tyrreense Zee is de meest populaire regio met vele eilanden met aantrekkelijke havens. Het is zowel geografisch als architectonisch interessant voor bezoekers uit de hele wereld. Sardinië is rijk aan mooie en pittoreske aanlegplaatsen, terwijl in de buurt van de Straat van Messina voor anker kan worden gegaan met zicht op de Stromboli of de Etna.

Jachthavenfaciliteiten zijn in Italië van een zeer hoge standaard en voorzien in de behoeften van de bezoekers. Italië zelf kent een groot aantal bootbezitters en de marine industrie is de grootste van Europa.

²⁴ El Turisme a les Illes Balears, 2009, Govern de Illes Balears

²⁵ <http://italy-yachtcharter.com/nautical-tourism.asp>

Feiten en cijfers

Tabel 5g

# (jacht)havens ²⁶	Ca 100
# aanlegplaatsen	141.556 (2006) - 46% in marinas - 43% in harbours - 10.6% moorings Bijna 1/3 van alle ligplaatsen ligt in Liguria en Toscane
Kostenniveau	Aanmeerkosten een van de hoogste van Europa, net als kosten voor zeillessen
Werkgelegenheid ²⁷	11.000 bedrijven met 93.000 werknemers in Marine Leisure industry 660 bedrijven met 13.000 werknemers in de botenbouw
Eigendom boten ²⁷	1 op de 66 Italianen heeft een boot 864.000 boten (zesde van de wereld, na USA, Canada, UK, Frankrijk en Zweden) - 711.000 eigendom Italianen - 110.000 eigendom buitenlanders - 43.200 huurboten Nog steeds wel elite sport al wordt het minder
Soort boten	111.000 zeilboten, 743.000 motorboten

Griekenland

Beschrijving

De Griekse kust heeft een totale lengte van ongeveer 16.000 km. De helft van deze lengte ligt rond de duizenden Griekse eilanden. De Griekse kust kenmerkt zich door uitgestrekte stranden, kleine baaien en inhammen, zandstranden, steile rotsen en schoon en helder water. Griekenland is daarmee een populair watersportbestemming. In 2009 werden 425 stranden en 8 jachthavens in Griekenland bekroond met de "Blauwe Vlag", waarmee het goed scoort ten opzichte van andere Europese landen. Het merendeel van de kusten is vrij toegankelijk en niet al te druk. Er zijn ook veel drukke stranden met de nodige voorzieningen. Op deze stranden zijn vaak ook mogelijkheden voor andere soorten watersport, zoals waterskiën, windsurfen en duiken²⁸.

In combinatie met landen als Italië, Turkije, Cyprus en Egypte is Griekenland een populaire bestemming voor vaarcruises. Varen is erg populair bij zowel Grieken als buitenlanders en lijkt steeds populairder te worden²⁹. Recent zijn daarom veel voorzieningen ontwikkeld, waarbij de kleinschaligheid van pittoreske havens wel

²⁶ nautical tourism in Italy and pleasure boating infrastructures (ucina)

²⁷ Sector profiel for the Marine leisure Industry in the Italian Market

²⁸ www.greektourism.gr

²⁹ Greek maritim tourism: Evolution, structures and prospects

gebleven is. De meeste nieuwe jachthavens zijn op het vasteland aangelegd, hier zijn ook de beste reparatie faciliteiten.³⁰

*Feiten en cijfers*³¹

Tabel 5h

# (jacht)havens	19 (2005)
# aanlegplaatsen	6660 (2005)
# boten bij charterbedrijven	2100 Ruim 1800 zeilboten
# boten in eigendom	4000
# nautische toeristen	234.000 van de 15 miljoen toeristen in 2004 - aantal dagtoeristen: 4.000.000
Totaal inkomen nautisch toerisme	1.15% van totale economie, 13.3% van toerisme economie Werkgelegenheid 1.44% van totale economie, 9.43 van toerisme economie
Cruise toerisme, # schepen/passagiers (binnenlands + buitenland)	1.175.000 toeristen (2005)
Seizoen	April – oktober (piek van juni – augustus)

Duitsland

Beschrijving

Aan de Noordzee en de Oostzee is een groot scala aan zeil- en surfbestemmingen. De bekendste plaatsen aan de Noordzee – met name voor de surfexperts – zijn Sylt, Amrum en St. Peter-Ording. In deze kustplaatsen is er bovendien voldoende après-surf. Voor zeilers en surfers die voor een rustige branding kiezen, is de Oostzee het zeilgebied bij uitstek. In de Kieler en de Lübecker Bocht, maar ook in de Flensburger Förde kan men het zeilen met een bezoek aan de grote steden combineren, of met één van de vele internationale zeilevenementen. Ook talrijke meren zoals de Bodensee, Chiemsee, Ammersee, Starnberger See, de Müritz, de Schweriner See, het Mecklenburgische Merenplateau, de wateren van de Havel, De Scharmützelsee en de Müggelsee in Berlijn evenals de Alster in Hamburg zijn voortreffelijke zeilgebieden. De Duitse meren zijn net zo verschillend als de landschappen waarin zij liggen. Sommige zijn wereldberoemd, andere moet men eerst zoeken om vervolgens te kunnen genieten van hun schoonheid. Hoe dan ook; groot of klein, groen of blauw; alle hebben ze één ding gemeen: waterpret, gecontroleerde waterkwaliteit, frisse en gezonde lucht en fascinerende natuur.³²

³⁰ <http://www.noonsite.com/Countries/Greece>

³¹ Greek maritim tourism: Evolution, structures and prospects

³² www.duitsverkeersbureau.nl

Feiten en cijfers

Heel Duitsland³³

Tabel 5i

Omzet watersportmarkt	1.75 miljard euro
# watersporters aangesloten bij watersportverenigingen	1.85 miljoen
# mensen dat wel eens surft, duikt, zeilt of vaart in vrije tijd	17.1 miljoen

Mecklenburg-Vorpommern³⁴

Tabel 5j

# jachthavens	350
# charterbedrijven	143
# bedrijven voor zeilen, surfen, watersport	104
# watersportscholen	73
# kanobedrijven	95
# ligplaatsen in jachthavens	25.000 (2008), 20.000 (2000)
Besteding per boot per dag	Euro 60.95 (2004) 54% inkopen 32% horeca 14% overnachtingen

Noorwegen

Beschrijving³⁵

Noorwegen beschikt over een bergachtig bebost gebied met diepe bijzondere fjorden aan de kust. Een keten van eilanden loopt parallel aan de westelijke kust en loopt bijna tot aan de Noordkaap. Zij bieden een enorme hoeveelheid beschut water voor cruises, en vele veilige ankerplaatsen. De enorme fjorden zijn een mooie bestemming voor watersporters, maar vanwege de diepte kan niet overal eenvoudig worden aangelegd. Enige voorbereiding van de vaarroute is daarom wel noodzakelijk. Het noordelijk deel van Noorwegen is nog geen populaire vaarbestemming, terwijl de lange dagen en het relatief drogere weer dan in het zuiden een voordeel zijn. De zuid(oost) kust van Noorwegen is het meest populair en daar zijn daar ook veel drukke gebieden. Het landschap is daar minder spectaculair dan in het noorden, maar nog steeds aantrekkelijk. Er zijn nog steeds weinig commerciële jachthavens, maar bijna alle jachthavens hebben wel een aantal ligplaatsen voor bezoekende boten.

³³ Deutschen Tourismusverbandes, 2007

³⁴ Ostseeeinstitut Rosstock, 2010

³⁵ <http://www.noonsite.com/Countries/Norway>

Finland

*Beschrijving*³⁶

Finland heeft ruim 100.000 meren en bijna 5000 km kustlijn. Vaarmogelijkheden zijn oneindig, hetzij via de vele eilandjes of op de meren, waarvan de grotere bevaarbaar zijn. Met 6500 eilanden is de Åland-archipel een wereld op zich en een autonome regio. De Aboland archipel is de grootste archipel in de Oostzee en heeft een groot aantal rotsachtige eilandjes. Er zijn tal van jachthavens en faciliteiten. De meeste kustplaatsen hebben ook havens waar enkele ligplaatsen voor bezoekers zijn. De kwaliteit van de voorzieningen verschilt en reparatiefaciliteiten zijn alleen in de grootste havens te vinden.

Het vaarseizoen is erg kort, meestal vanaf begin mei tot eind september, maar de lange dagen maken deze maanden wel aantrekkelijk. Er is een groten botenindustrie in Finland. Veel buitenlanders kopen hun boot in Finland, maar zeilen daarna naar warmere gebieden.

³⁶ <http://www.noonsite.com/Countries/Finland>